

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: B7508 Sociální práce

Studijní obor: Penitenciární péče

ROMSKÁ KULTURA ROMA CULTURE

Bakalářská práce: 12-FP-KSS-4021

Autor:

Barbora LUKEŠOVÁ

Podpis:

Vedoucí práce: Mgr. Jan Jihlavec, DiS.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
58	6	0	1	27	1+1 CD

V Liberci dne:

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Barbora Lukešová**
Osobní číslo: **P10000704**
Studijní program: **B7508 Sociální práce**
Studijní obor: **Penitenciární péče**
Název tématu: **Romská kultura**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl bakalářské práce: Charakterizovat romskou kulturu a její zvyky. U vybraných romských respondentů provést průzkum jejich vztahu k tradiční romské kultuře.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace vyhodnocených dat a formulace závěrů.

Metody: Dotazník.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

UNUCKOVÁ, M., 2007. Žijí mezi námi: historie a současnost Romů. Vyd. v rámci projektu Romcentrum. Karviná: Sdružení Romů severní Moravy. ISBN 978-80-239-9286-1.

LACKOVÁ, E., 1997. Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou. 1. vyd. Praha: Triáda. ISBN 80-901861-8-1

DAVIDOVÁ, E., 2004. Romano drom = Cesty Romů: Změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku. 2., přep. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0524-5.

BAKALÁŘ, P., 2004. Psychologie Romů. 1. vyd. Praha: Votobia. ISBN 80-7220-180-8.

NAVRÁTIL, P., 2003. Romové v české společnosti. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-741-8.

MANN, A. B., 2001. Romský dějepis. 1. vyd. Praha: Fortuna. ISBN 80-7168-762-6.

ŘÍČAN, P., 2000. S Romy žít budeme - jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti. 2., upravené vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-410-9.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jan Jihlavec

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce:

1. dubna 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

26. dubna 2013

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PaedDr. PhDr. Ilona Pešatová, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 23. dubna 2012

Čestné prohlášení

Název práce: Romská kultura
Jméno a příjmení autora: Barbora Lukešová
Osobní číslo: P10000704

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne:

.....
Barbora Lukešová

Poděkování

Chtěla bych tímto poděkovat svému vedoucímu Mgr. Janu Jihlavecovi, DiS.
za věcné připomínky a ochotu při odborném vedení mé bakalářské práce.

Název bakalářské práce: Romská kultura

Jméno a příjmení autora: Barbora Lukešová

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2012/2013

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Jan Jihlavec, DiS.

Anotace:

Bakalářská práce na téma Romská kultura se zabývá tradiční romskou kulturou, její historií a tradicemi. Práci tvoří dvě části a to teoretická a empirická. Teoretická část práce se zabývá především vysvětlením základních pojmů a tradic romské kultury, které vychází ze studia odborné literatury. Dále se zaměřuje na sociální vyloučení Romů v důsledku úpadku tradiční romské kultury. V empirické části jsou uvedeny výsledky šetření získané na základě rozhovoru s jedinci romského etnika. Cílem šetření bylo zjistit, jaký vztah mají zástupci romské menšiny k vlastní kultuře, zda tradiční romské zvyky a tradice znají, dodržují je a jaký význam jim přiřkládají v soužití s Romy. Výsledky empirické části vypovídají o znalosti romské kultury, kterou již ale romská menšina příliš nedodržuje. Zároveň vypovídá o tom, kolik respondentů vnímá romské zvyky a tradice jako bariéru v soužití s většinovou společností.

Klíčová slova: tradiční romská kultura, zvyky a tradice, úpadek tradiční romské kultury, sociální vyloučení

Title of Bachelor Thesis: Roma Culture

Author: Barbora Lukešová

Academic Year of the Bachelor Thesis Submission: 2012/2013

Supervizor: Mgr. Jan Jihlavec, DiS.

Summary:

Bachelor's thesis on Roma culture deals with traditional Roma culture, history and traditions. The work consists of two parts: theoretical and empirical. The theoretical part deals mainly with the explanation of basic concepts and traditions of the Roma culture, which is based on the study of literature. It also focuses on the social exclusion of the Roma as a result of the decline of traditional Roma culture. In the empirical part presents the results of an investigation based on an interview with Roma individuals. The target of the investigation finds the relationship of the representatives of the Roma minorities to their own culture, if traditional Roma customs and traditions they know and respect the importance they attach to the coexistence with the Roma. Empirical results demonstrate the knowledge of Roma culture, but already the Roma minority too not to comply. It also speaks volumes about how respondents perceive the Roma customs and traditions as a barrier for coexistence with the majority.

Keywords: traditional Roma culture, customs and traditions, the decline of traditional Roma culture, social exclusion

Obsah

Úvod.....	9
TEORETICKÁ ČÁST	10
1 Romská kultura	10
1.1 Tradiční romská kultura	12
2 Zvyky a tradice tradiční romské populace	15
2.1 Čhaj – Čhajori	16
2.2 Romské svatby	17
2.3 Těhotenství.....	17
2.4 Sny.....	19
2.5 Když zemře Rom.....	19
2.6 Mulo	20
3 Úpadek tradiční romské kultury.....	21
4 Romové a sociální vyloučení	23
4.1 Důsledky sociálního vyloučení	26
4.2 Metodika sociální práce s menšinami	28
4.3 Národnostně menšinová politika.....	31
4.3.1 Státní a nestátní instituce menšinové politiky v ČR.....	32
EMPIRICKÁ ČÁST	34
5 Cíl práce	34
5.1 Předpoklady.....	34
6 Použité metody a technika sběru dat.....	35
7 Charakteristika zkoumaného vzorku.....	36
8 Průběh průzkumu	37
9 Výsledky a jejich interpretace.....	39
10 Shrnutí průzkumu.....	48
ZÁVĚR	50
NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ	52
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	54
SEZNAM PŘÍLOH.....	56

Úvod

Tématem předložené bakalářské práce je romská kultura, její historie a především *tradiční romská kultura* a její zvyky. Toto téma bylo zvoleno z toho důvodu, že autorka vyrůstala na severu Čech v Ústeckém kraji, kde romská populace ve velké míře žije. Za tu dobu se setkala se spoustou Romů a každý z nich měl odlišné zvyky a chování ke svému okolí.

Cílem této práce je představit informace o *tradiční romské kultuře* a zjistit, zda se alespoň některé zvyky a tradice dochovaly, či nikoli. Bakalářská práce vychází z hlavního předpokladu, že dnes je mezi Romy nízká znalost *tradiční romské kultury*, a z toho důvodů je také nízká míra dodržování těchto zvyků mezi Romy v současné době. Také vychází z předpokladu, že Romové vnímají své zvyky a tradice jako jistou bariéru v soužití s majoritou. Pro ověření předpokladu daného tématu této práce je zvolena metoda dotazování.

Základní studijní literaturou se pro autorku stala především kniha Eleny Lackové Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou. Čerpala ale také z neméně významných knih Pavla Říčana Cesta životem a S Romy žít budeme – jde o to jak. Informace čerpala i z knih Jany Horváthové a Pavla Navrátila, kteří se taktéž zabývali problematikou romských menšin.

Bakalářská práce je rozdělena na část teoretickou a empirickou. V teoretické části bude autorka objasňovat základní pojem *kultura*. Následně by ráda popsala *tradiční romskou kulturu* a její historii. Avšak hlavním tématem teoretické části budou zvyky a tradice *tradiční romské kultury* a jejich úpadek v dnešní době. V neposlední řadě se teoretická část také zabývá možnými důsledky úpadku *tradiční romské kultury*, jakými jsou např. sociální vyloučení. Empirická část práce je postavena na průzkumu prostřednictvím dotazování se respondentů – Romů. Průzkum je založen na metodě dotazování. Původně autorka chtěla použít metodu dotazování za pomoci strukturovaného dotazníku, následně se však z důvodu nevhodnosti této metody rozhodla pro rozhovor.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Romská kultura

Cílem této kapitoly je nahlédnutí do historie *tradiční romské kultury*.

Je jisté, že je velice důležité pro každého z nás znát svou vlastní identitu. Tento pojem vysvětluje Pavel Říčan v knize *Cesta životem*: „Mít identitu znamená znát odpověď na otázku, kdo jsem, znát sám sebe, rozumět svým citům, vědět, kam patřím, kam směřuji, čemu doopravdy věřím, v čem je smysl mého života. Znamená to jistotu sebou samým, zodpovědnost za své činy, realistické sebevědomí, znalost svých možností a mezí. Znamená to být pevně zakotven v tradici, podílet se aktivně na tvorbě budoucnosti, osobní i společenské. Znamená to vědět o své jedinečnosti, znát své nezaměnitelné místo, svou nenahraditelnost – a to vše nejen intelektem, nýbrž celou hloubkou své bytosti. Znamená to mít větší podíl na vlastním životě.“ (Říčan 2004, s. 217).

Dále by bylo vhodné si s autorkou vysvětlit samotný pojem *kultura*. Pojem *kultura* vznikl z latinského *colo* nebo také *colere*. Původně byl spojován s obděláváním zemědělské půdy. Avšak kultura se dá vymezit v širším i užším slova smyslu. Kulturu v širším slova smyslu lze definovat jako vše, co vytváří lidská civilizace. Jedná se tedy jak o materiální věci, jako jsou například nástroje či obydlí, tak o duchovní aspekty, jako například náboženství, umění či morálka a zvyky. Můžeme tedy říct, že v širším slova smyslu je pojem *kultura* brán jako vše, co člověk dosud vytvořil a dále bude vytvářet. Do širšího pojetí můžeme tedy zařadit i názory, postoje, instituce i způsoby chování. V užším slova smyslu je kultura spojována pouze s chováním lidí. Zde se tedy jedná o zvyky, symboly, rituály, předávané zkušenosti a tabu dané společnosti.

Slavný římský filosof Marcus Tullius Cicero dal pojmu *kultura* nový základ. Kulturu charakterizuje jako lidskou vzdělanost (Soukup 2004, s. 13). V průběhu následujících let se vysvětlení pojmu *kultura* stále mění. Pro nás je ale zajímavá a aktuální definice Edwarda Burnetta Tylora, který kultury definuje takto: „Kultura nebo civilizace ... je komplexní celek, který zahrnuje poznání,

víru, umění, právo, morálku, zvyky a všechny ostatní schopnosti a obyčeje, jež si člověk osvojil jako člen společnosti“ (Tylor 1958, s. 1) „Studium kultury z antropologického hlediska není tedy omezeno pouze na oblast pozitivních hodnot, které člověka kultivují a humanizují, ale zahrnuje všechny nebiologické prostředky a mechanismy, jejichž prostřednictvím se lidé adaptují na vnější prostředí. Kultura z tohoto hlediska vystupuje jako specifický lidský atribut – způsob přetváření světa člověkem. S odstupem času lze konstatovat, že Tylorova definice kultury nikdy nezestárla, ale naopak se stala výchozím bodem většiny moderních antropologických teorií kultury.“ (Soukup 2004, s. 15.). Z této teorie bude autorka taktéž vycházet ve své bakalářské práci.

Autorka by také ráda přesněji vyjasnila termín vztahující se k romské kultuře a to Romové. Termín *Romové* / „*Cikáni*“, nebyli dříve spojováni s etnicitou. „Cikáni“ byli příslušníci kočující rasy hindského původu. I přesto, že termín nebyl spojován s rasovým podtextem, je známo, že „Cikáni“ mají tmavou opálenou pleť a černé vlasy. Jak již bylo řečeno, Romové byli kočovní a na cestách se živili košíkářstvím, koňským handlířstvím, hádáním budoucnosti atd. Avšak jejich chování a způsob života většinou vzbuzoval podezření. Romové mají svůj jazyk – romštinu – která je, dá se říct, zkomolený hindský dialekt s velkým množstvím výrazů přejatých z různých evropských jazyků. V anglickém jazyce se pro Romy používá termín *Gypsy*. „Označení *Gypsy* má ale v angličtině i širší význam; dnes se jím může označovat jakýkoli kočovník. Mezi Cikány i mimo jejich komunitu se s oblibou začala používat také jiná, zřejmě neutrálnější označení (neboť označení „Cikán“ záhy získalo hanlivý přídech): nejnovější je anglické *Traveller*) a jeho ekvivalenty v okolí, nepopisuje dostatečně uspokojivě a jednoznačně.“ (Fraser 1998, s. 6).

Pojem Rom můžeme chápat ve třech rovinách. První, která pro nás není až tak důležitá, je vnímání Roma podle charakteristických znaků zevnějšku daného člověka. V dalším vysvětlení tohoto pojmu, jenž má pro nás již vyšší význam, je Rom brán jako nositel dané kultury, tedy takový člověk, který bere za vlastní určitý systém hodnot, tradic, zvyků, norem a principů romské kultury, podle kterých, se také chová. V posledním pro nás významném vysvětlení pojmu je na Roma nahlíženo na základě sebeidentifikace. Je to takový člověk, který se za

Roma považuje a k romskému etniku se sám a dobrovolně hlásí (Moravec 2011, s. 4 – 6). Tato poslední charakteristika bude pro autorku výchozí v empirické části pro výběr respondentů.

Ke spojení pojmů *Romové a kultura* se v romštině objevuje jisté slovo – *ROMIPEN*. Toto slovo, i jeho znalost, bylo velmi důležité a podstatné pro každého člena romské komunity. Dané slovo určitým způsobem udává, jak se každý jedinec má chovat k příslušníkům své skupiny, ale také k příslušníkům jiných romských skupin (všeobecně k romské populaci). Slovo *romipen* se překládá jako *romství*, romská tradice či kultura. Dříve se v tomto slově skrýval také jazyk a tradiční zvyky převzaté po předcích. Dnes, vzhledem k úpadku *tradiční romské kultury* a romštiny, se za tímto slovem skrývá především pocit romské sounáležitosti či jisté zásady chování Romů k sobě navzájem. Zde je na místě zmínit jedno romské přísloví: „Amaro romipen – amaro baripen. – Naše romství je naše hrdost.“ (Horváthová 2002, s. 27).

1.1 Tradiční romská kultura

Romipen, tedy romské zásady chování ve vlastní tradiční komunitě, nám autorka osvětlí v této kapitole bakalářské práce. V první řadě je důležité objasnit si pojem *tradiční*. Tento pojem je odvozen od slova *tradice* a znamená tedy určitý souhrn ustálených zvyků (společenských, kulturních, atd.) a pravidel. Je známo, že každá kultura měla jiné tradice a jak již bylo řečeno, Romové měli také své dané zásady a určité vzorce chování ve vlastní komunitě, které se více či méně odlišovaly od vzorců chování v ostatních kulturách. Někteří Romové žili kočovným životem, někteří usedle v osadách, avšak všechny romské komunity byly tvořeny buď rodem, nebo vícegenerační rozšířenou skupinou. Každá romská komunita měla jisté nepsané zákony a řídila se jimi. Tyto nepsané zákony se mohly lišit, ale většina romských zákonů byla obdobná. Každá romská skupina

měla vůdce, kterému se říkalo *čhibalo*¹ (nebo také *vajda*, *mujalo*, *krisinako manuš*, *angulo Rom* či *šeralo Rom*).

Odrzem dobře fungující a schopné romské skupiny bylo rychlé přesunutí do bezpečí v případě ohrožení v nepřátelském prostředí. „Anarchie, kterou majorita² odnepaměti romským skupinám přisuzovala, by tuto obranyschopnost neumožnila. Romské komunity naopak dodržovaly v některých ohledech přísný morální kodex, nad nímž bděli nejen představitelé osady, ale prakticky všichni její členové. ... Člověk sám neznamenal nic, sílu nacházel i čerpal z kolektivu, ve kterém měl své pevné místo a byl nedílnou součástí tohoto fungujícího mechanismu. Dodržování rodových pravidel – zákonů mělo velký význam – věřilo se, že jejich důsledné respektování zaručí celé skupině ochranu před „nečistými silami“, jinými slovy před zlem a neštěstím v jakékoliv podobě.“ (Horváthová 2002, s. 25). Jedinec, který rodová pravidla nerespektoval a porušoval je, byl odsouzen radou starších mužů ve skupině a následně potrestán. Pro provinilého bylo nejhorším trestem vyloučení ze skupiny. Vyloučení ze skupiny bylo pro jedince nejen frustrující, ale také velice nebezpečné, protože se musel spoléhat pouze sám na sebe, na což dosud nebyl zvyklý (naopak vždy se mohl spolehnout na pomoc celé skupiny). Romské zákony byly vždy vytvářeny na základě ochrany celé skupiny před okolními nepřátelskými vlivy ze strany majority.

Lidová víra Romů, nebo také romské náboženské představy, je spojením prastarých vlivů orientálních kultur a prvků křesťanské víry. Součástí romské víry byly animistické³ představy, kterými si vysvětlovali vznik různých nemocí a veškerého zla a působení nečistých sil. V romské víře byly pozorovatelné znaky z Indie (původní vlasti Romů) – a to v přísných normách na úpravu a konzumaci jídel – v indické kultuře vycházejí z tzv. rituální čistoty jídla. Romové považují za

¹ „čhibalo mluvčí, starosta (romské osady), romský starosta, který při svatebním obřadu oddává snoubence“ (Lacková 2002, s. 267)

² Majorita, neboli většina, představuje početní převahu jednotlivých členů v dané společnosti. Opakem majority je minorita. Ta naopak označuje menšinovou skupinu dané společnosti, v našem případě Romů (dále jsou v České republice minoritní společnosti např. Židé, Ukrajinci, Poláci, Němci, Vietnamci a další).

³ Animismus pochází z latinského slova anima, tedy duše. Pojem animismus vysvětluje víru v existenci nesmrtelné a samostatné duše či duchovních bytostí.

nečisté pokrmy jídla připravená v nádobách, které nejsou určeny přímo k přípravě vaření (např. nádoby, ve kterých se pralo prádlo apod.), nebo takové pokrmy, které nějakým způsobem přišly do kontaktu především se ženskou sukní, či jiným oděvem. Romové se také rozlišovali podle konzumace určitých druhů masa na *žuže*⁴ *Romy* a *degeš*⁵ *Romy*.

V *tradiční romské kultuře* měla žena daleko přísnější normy nežli muž. Ženy v mnoha romských skupinách musely obstarávat mimo péči o děti a vaření také samotné potraviny k vaření. Jinak řečeno, obstarávaly obživu celé rodině. Navenek vše působilo, že muž je ten, kdo je odpovědný za správný chod rodiny, uvnitř však situace byla jiná. Žena působila hlavně jako vzor morálky uvnitř své rodiny. Mimo to, že vychovávala děti a tudíž se starala o budoucnost svého rodu, musela být hlavně věrná svému muži. Romská žena nemohla mít jiného muže (milence). Tento jev zde byl velmi výjimečný a nepřijatelný. V tradiční romské komunitě byl přísný dohled nad ženou a také nad její morální čistotou.

U mužů již nebyla nevěra brána tak přísně. Pro nevěru mužů mají Romové jedno přísloví: „Muršes šaj jel šel piraňa, aľe romňi hin les ča jekh. – Muž může mít sto milenek, ale ženu jedinou.“ (Horváthová 2002, s. 25). U romských mužů byl velice důležitý *paťiv*⁶. Pojem čest si Romové vysvětlovali jinak, než jak ho vnímá majoritní společnost. Pro romského muže byla čest naprosto nepostradatelná, protože Rom, který byl zbaven cti, byl v romské komunitě v lepším případě odsouzen k věčnému výsměchu. *Paťivale Roma*⁷ si svou čest střežili velice bedlivě, aby o ni nepřišli. „V romské komunitě nebylo nutno souhlasit se vším a se všemi, ale pro bezkonfliktní soužití byl podstatný způsob i takt, s jakým se odlišné názory sdělovaly.“ (Horváthová 2002, s. 25).

Mimo nevěry žen byly také nepřipustné krádeže uvnitř romské skupiny. Romové brali veškerý majetek za společný, a proto krádeže ve skupině byly

⁴ „žuže Roma čistí (čistotní) Romové – Romové, kteří se neživí nečistými pokrmy, jako je koňské nebo psí maso, a nedělají „nečisté práce““ (Lacková 2002, s. 272)

⁵ „degeš (degeša) Rom (Romové), který se živí nečistým jídlem : koňským nebo psím masem, dělá nečistou práci, jako je vybírání žump, ale i výroba nepálených cihel. Romové, kteří se považují za žuže Roma (viz), mají degeše v opovržení, nestýkají se s nimi, nevzali by v jejich domě sousto jídla do pusy. Přeneseně se užívá slova degeš jako nadávky pro nepořádného, nečistého, otrhaného, hrubého, nekultivovaného člověka.“ (Lacková 2002, s. 267)

⁶ „paťiv čest, úcta, zdvořilost, slušnost“ (Lacková 2002, s. 270)

⁷ *Paťivale Roma* – čestní Romové

i nevídané. Romská komunita nebyla zvyklá starat se o věci a udržovat je. Vždy, když daná věc dosloužila, Romové ji vyhodili a snažili se získat za ni věc jinou, ale již použitou. Oděvy i další věci denní potřeby dostávali totiž od okolního obyvatelstva. Protože Romové žili kočovným životem, nebylo pro ně vhodné ani možné, všechny věci stále převážet z místa na místo. Z tohoto důvodu se naučili nepečovat o své věci, ale po opotřebování je vyměnit. Jistou výjimkou byly pouze rodové šperky. Věřili, že rodové šperky měly ochrannou, léčivou, magickou moc ale i určité spojení s předky. Druhou výjimkou věcí, které se stále převážely byly také hudební nástroje, které se dědily z generace na generaci. „Díky kočovnému způsobu života se z materiální kultury Romů mnoho nedochovalo. Navíc, jak již bylo uvedeno, většinu předmětů denní potřeby dostávali Romové od členů majority, i když si je po svém upravovali a přizpůsobovali. Nejvíce informací o Romech je však dodnes ukryto v kultuře duchovní, především v jazyku a mnoha jeho slovesných útvarech.“ (Horváthová 2002, s. 27 – 28).

2 Zvyky a tradice tradiční romské populace

V této bakalářské práci je nejdůležitější a nejvýznamnější kapitolou právě tato. V této kapitole se autorka zaměřuje na vybraných 6 tradic či zvyků *tradiční romské kultury*, které budou výchozí pro již zmíněný průzkum v empirické části práce. Romské zvyky a tradice se, jako ve většině jiných kultur, vztahují ke zlomovým okamžikům v životě člověka. Jedná se o zvyky a tradice jak z oblasti nového života romské populace, tak z oblasti úmrtí v této komunitě či dospívání dívek. Autorka si tyto tradice a zvyky *tradiční romské kultury* vybrala za předpokladu, že právě tyto zvyky a tradice budou pro dnešní romskou populaci nejznámější a je možné, že některé z nich se udržely až dodnes.

2.1 Čhaj – Čhajori

V této podkapitole si objasníme tradici, která se týká dospívání holčiček v dívky. *Čhajori*⁸ se stala *čhaj*⁹ ve chvíli své první menstruace. Holčička, která prvně menstruovala, musela dostat od první ženy v rodině co největší facku. Facka musela být tak veliká, aby dívka měla celý den červenou tvář. Romská populace totiž věřila, že pokud bude mít děvče celý den červenou tvář, bude pak hezké, dlouho mladé a hlavně odolné pro život. Věřili, že dívka ponese bez sebemenších problémů a především bez řečí svou životní *zajdu*¹⁰, stejně tak, jako snesla facku, když se stala *čhaj*.

Lacková ve své knize *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou* vypráví, jak se stala *čhaj* ona. „No, a ze mě se také jednoho dne stala dívka. Přišla na to má maminka. Vejdu takhle do kuchyně, tatínek seděl u stolu, maminka vařila. Uviděla mě, odskočila od plotny a vlepila mi takovou facku, že jsem se zapotácela. Tatínek vyskočil: ‚Proč ji biješ! Zbláznila ses? Co udělala?‘ Maminka se jenom smála: ‚Však ona ví proč!‘ Tatínek nic nepochopil a maminka mu to vysvětlit nemohla, protože by to byla hanba.“ (Lacková 2002, s. 84).

Když se z *čhajori* (holčičky) stala *čhaj* (dívka), musela se také jinak chovat. Dívky již nemohly běhat samotné po osadě, vždy s nimi musel jít někdo z rodiny, stačilo i nějaké dítě. Dívky také poté byly hlídány celou osadou, aby se neprohřešily na cti. Stačilo, když se dívka usmála na nějakého chlapce, a hned šel někdo k nim domů žalovat na ni rodině. Dívky si malovaly tváře a rty krepovým papírem. Co ale musela mít každá dívka, byla mašle vsazená do vlasů. I přesto, že dívky měly ve vlasech peří a slámu, mašle tam vždy musela být.

⁸ „Čhajori romské děvčátko, holčička“ (Lacková 2002, s.266)

⁹ „Čhaj (čhaja) dívka (dívky) romská; dcera; neprovdané děvče, slečna“ (Lacková 2002, s. 266)

¹⁰ „Zajda plachetka ze složené deky, ve které romské ženy nosily na zádech kovářské výrobky svých mužů, potraviny, za které je směňovaly, a vůbec nejrůznější náklad. Cípy deky se svazovaly vpředu na hrudi.“ (Lacková 2002, s. 272)

2.2 Romské svatby

Brzy poté, co se z *čhajori* staly *čhaj*, si dívky našly chlapce a byla svatba a následně zakládání rodiny. Dříve nebylo také výjimkou, že se dvě rodiny domluvily, že spolu budou jejich děti žít, někdy dokonce ještě dříve, než se dané děti narodily. Romové si dělali vlastní romskou svatbu, nebylo u nich zvykem, aby se ženili v kostele nebo na úřadě.

Při zasnubách se v některých osadách sype cukr na hlavu snoubencům, protože Romové věří, že potom budou mít sladký život.

Romské svatbě a hostině se říkalo *bijav* (Lacková 2002, s. 110). Přestože nebyla *bijav* uznávána ostatními jako oficiální svatba v kostele, pro Romy oficiální a závazná byla. Jak vypráví Lacková, sedláci nechápali romské zvyklosti a neuznávali ani romské svatby a proto si mysleli, že Romové žijí pouze tzv. „na hromádce“.

Na *bijav* – romské svatbě – byl oddávajícím vždy vážený člověk, který musel umět velice dobře a moudře mluvit. „Svázal nevěstě a ženichovi ruce červeným šátkem, nalil každému do dlaně pálenku a ženich ji pak musel vypít nevěstě z dlaně a nevěsta ženichovi. Svatební starosta k nim potom držel krásnou řeč a přál jim štěstí do života.“ (Lacková 2002, s. 110).

2.3 Těhotenství

V tradiční romské populaci bylo běžné, že romská žena měla minimálně 5 dětí. Vzhledem k tomuto faktu je velice pravděpodobné, že i k této životní situaci v životě Romů, se vztahují určité zvyky a tradice. Každá těhotná žena musela dodržovat tzv. pravidla pro těhotné. Na dodržování těchto pravidel dohlížela celá romská osada. Tímto vlastně hlídali i ještě nenarozené dítě. Jedno z pravidel pro těhotné například je, že se nesmí těhotná podívat na žádné ošklivé zvíře, jako je třeba žába, had či slimák. Ve chvíli, kdy se dotkla psa nebo kočky ihned ji všichni říkali, ať na to hlavně nesahá, že jinak porodí zrůdu. Těhotné romské ženy nesměly nosit v těhotenství náhrdelníky či opasky, protože věřili, že

jinak by se dítěti mohla omotat pupeční šňůra kolem krku při porodu. A při porodních bolestech a porodu samotném musela žena sundat veškeré šperky, aby neměla těžký porod. Dalším pravidlem pro těhotné bylo také to, že se těhotná nesmí polekat, a kdyby k tomu přeci jen došlo, nesmí na sebe sáhnout, nebo by dítě mělo na stejném místě *jag*¹¹. „A když těhotná žena dostala chuť na nějaké jídlo, dali jí z něho, kolik chtěla, i když patřila k znepřátelené rodině. Šla kolem chatrče, kde se pekly dejme tomu zelné placky, zavonělo jí to, dostala na ně chuť – dveře našich chatrčí byly totiž stále otevřené – a hospodyně už ji volala: ‚Av te chal!‘ – Pojd’ jíst! – A to spolu třeba nemluvily. Ale hospodyně ji zahlédla, poznala na ní, že má chuť na placky, pozvala ji k jídlu a nemluvily spolu dál. Kdyby těhotná nedostala to, na co má chuť, mohla by potratit.“ (Lacková 2002, s. 50). Těhotným ženám se také stále kladlo na srdce, aby neustále zpívaly. Romové věřili, že potom bude dítě veselé a bude z něho muzikant. Dále se romským těhotným ženám připomínalo, aby neklely a nemluvily sprostě, aby se nezlobily a snažily se myslet na samé hezké věci. „Muži a tchyni těhotné domlouvali ostatní: ‚Buďte k ní hodní, ať se narodí hodný člověk.‘ – To by ovšem mužové a tchyně museli být neustále hodní, protože ženské byly skoro pořád těhotné. A proto se spíš domlouvalo těhotným: ‚Nauč se odpouštět.‘“ (Lacková 2002, s. 50).

Romové věřili, že narození dítěte v určitý den má svůj smysl pro budoucnost narozeného dítěte. Například narození v pondělí, pátek, nebo na Dušičky, značí špatný život. Naopak narození v sobotu, je pro narozené dítě předpovědí šťastného života. Každému dítěti je hned po narození dáno druhé jméno, které se poté používá, kdežto jméno, které je zapsáno v rodném listě dítěte, již nikdo nepoužívá a častokrát je na něj i zapomenuto, a tak ho nezná ani sám daný člověk. Druhé romské jméno podle Romů slouží jako ochrana před nemocemi a špatnou mocí.

Romové měli také krásný zvyk, který se vztahoval k narození chlapečka. Po narození miminka – chlapečka – se mu dával do ruky smyčec s přáním, aby z novorozeného chlapečka byl ještě lepší hudebník, než je jeho tatínek.

¹¹ „Jag oheň; i přeneseně jako kožní nemoc“ (Lacková 2002, s. 268)

2.4 Sny

Romové věřili ve sny. Věřili, že sny, které se jim zdají mají vždy nějaký význam. Každý den ráno si povídali o tom, co se komu zdálo, a zda měl někdo výjimečný, neobyčejný sen. Mnoho snů, které se Romům zdálo, se nesplnilo, avšak některé ano. Šlo jak o události radostné, tak i tragické. Například Lacková ve své knize popisuje příběh dívky, které se zdálo o rybě. Zdálo se jí o rybě, která plavala a potom se najednou obrátila břichem nahoru. Starší ženy jí vysvětlovaly, že ryba znamená dítě, takže se u této dívky v rodině narodí dítě, ale bohužel nebude žít. Následně se opravdu u dívky v rodině dítě narodilo, ale hned po porodu zemřelo.

Snů, které se dají vysvětlit do reálného života je mnoho. Jak již autorka zmínila, sny mohou znamenat jak věci tragické, jako je například mrtvé dítě či smrt člena rodiny, tak šťastné jako je například narození dítěte či svatba.

Lacková říká: „Prošla jsem mnoha marxistickými školeními, přeorientovala jsem se na materialismus, protože jsem nechtěla, aby se o mě říkalo, že jsem zaostalá. Ale ta naše romská skutečnost – či nadskutečnost – mi vždycky připomněla, že je to všechno i jinak.“ (Lacková 2002, s. 76).

2.5 Když zemře Rom

Každá kultura má určitý rituál, který provádí, když zemře nějaký její člen. Ani romská kultura není výjimkou. K úmrtí romského člověka se vztahuje nejvíce tradičních zvyků. V této podkapitole, jak z názvu vyplývá, nám autorka osvětlí, co tradiční romská populace dělala, když zemřel nějaký její člen.

Romové věří, že mrtvý může přijít škodit pozůstalým jak před pohřbem, tak i po něm. Romové proto dávají zemřelým do rakve před pohřbem různé předměty, a věří, že poté nebude mít zemřelý důvod se vracet.

Třetího dne mrtvého člena romské komunity pohřbili. Světnici v domě vždy na noc někdo z rodiny zesnulého posypal popelem nebo např. moukou. Romové věřili, jak již bylo řečeno, že mrtvý se může proměnit a vrátit. Ať už

v podobě lidské, psí, kočičí nebo jako noční můra. Jestli se zesnulý vrátil, pak poznali podle stop v popelu či mouce. Podle stop pozůstalí poznají, v co se proměnil, nebo zda mu zůstala vlastní lidská podoba. Pokud zesnulému zůstala jeho lidská podoba, nešlo mu však vidět do obličeje. Vlastní lidská podoba znamenala, že zesnulý byl hodný a důstojný člověk.

Následující den Romové celý dům vykuřovali. Toto dělali z toho důvodu, aby mrtvý odešel na onen svět, kam nyní již patřil, protože mezi živými už neměl co dělat. Pro vykuřování domu se používaly kousky jalovcových větévek s plody, které se daly na pokličku, zapálily se, a poté se po celém domě linula nádherná vůně. Tímto se rozloučili se zesnulým, avšak ještě dlouho pro něj plakali.

2.6 Mulo

Všichni Romové věří v *muly*¹² a bojí se jich. Duše zesnulých se vracejí mezi živé z mnoha různých důvodů. Některé se vracejí, aby se pomstily někomu, kdo jim například ublížil, nebo jim zůstal něco dlužen. Všichni tito mstiví *mulové* pouští na živé takovou hrůzu, že člověk nemůže ani mluvit, nebo dokonce onemocní, mohou jej také svést z cesty, či vyvádět všemožné mrtvolné skopičiny. Jiní se vracení proto, že se jim stýská po příbuzných, něco je trýzní, nebo se jim nesplnilo některé přání. Tito hodní *mulové* přicházejí své příbuzné většinou varovat nebo upozorňovat. Avšak jak už bylo dříve řečeno, všichni mrtví mají zůstat na onom světě a nemají se vracet mezi živé. Žádná duše mrtvého nemůže být šťastná mezi živými a naopak trpí. Všichni Romové se proto za *muly*, duše mrtvých, modlili, aby jim Bůh odpustil jejich hříchy a dopřál klid jim i pozůstalým.

Není Roma, který by s *muly* neměl svou zkušenost. Každý, ať dříve, či později se setkal s *mulem*. I Lacková měla s *muly* své zážitky. Vypráví však, že: „Nejvíce si užívali s *muly* hudebníci, když se vraceli v noci domů z hraní. Náš tatínek šel jednou se svou kapelou z Prešova, jako obvykle přes louku, aby si

¹² „Mulo mrtvý; duch mrtvého, který se vrací na zem a většinou pouští hrůzu na živé. Víra v *muly* je rozšířena mezi všemi Romy na celém světě.“ (Lacková 2002, s. 270)

zkrátili cestu. Najednou vidí, že před nimi ve vysoké trávě stojí nějaké zjevení. Zdvihlo se to, shýblo se to, zdvihlo se to, shýblo se to. A muzikantům už bylo zle od žaludku. ... Mulo! Hudebníci zůstali jako přimražení, nemohli se hnout z místa. Stáli a stáli, až konečně tatínek povídá: „Přece tu nemůžeme stát do rána, musíme domů.“ Dodal si odvahy a krůček po krůčku se blížil k přízraku. Kouká – kůň! Shýbl hlavu, uškubl trávu, zdvihl hlavu a přežvykoval. A tak pořád dokola. Muzikanti se dali na útěk a nezastavili se až doma. Otec vtrhl do dveří, svalil se na lavici. „Co je ti, Mikuláši, co je ti?“ vylekala se maminka. „Mulo! Vzal na sebe koňskou podobu!“ Nikdo tatínkovi nevymluvil, že ten kůň byl mulo. Jenomže ve vesnici žil jeden devadesátiletý gádžo¹³ a ten měl koně. Pouštěl ho vždycky v noci ven, aby se napásl na cizím. A to byl nejspíš ten mulo“ (Lacková 2002, s. 74).

Zda byl tento příběh pravdivý, či jen výplod fantazie či snad víry v *muly*, se nedozvíme. Avšak příběhů o *mulech* je mnoho, některé více, některé méně pravděpodobné. Je však více než jasné, že Romové, když v něco věřili, tak v to věřili na sto procent a nikdo a nic jim jejich přesvědčení nedokázal vyvrátit.

3 Úpadek tradiční romské kultury

V první kapitole jsme si s autorkou připomněli, že pro každého člověka je důležité vědomí vlastní identity. Ve chvíli, kdy je toto vědomí oslabené, je tím pádem oslabená i jistá schopnost čelit různým novým situacím. Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, mají i Romové své tradice a zvyky. Na spoustu krásných zvyků se postupem času začínalo zapomínat, a to i kvůli majoritní společnosti, která se tyto zvyky a tradice snažila potlačit, nebo alespoň nevidět. S úpadkem *tradiční romské kultury* o sebe přestali Romové dbát. Byly nejen hladoví, špinaví, zavšivení a ngramotní, ale už jim bylo vše jedno. To se stalo pravděpodobně z toho důvodu, že se Romové domnívali, že žádné jejich přání nemůže být vyslyšeno a už vůbec ne splněno a že každá jejich snaha je naprosto marná. S tímto úpadkem a jakousi ztrátou smyslu života, se i děvčata

¹³ „Gadžo, gadži, gadže Nerom, Neromka, Neromové; termín, který původně označoval každého Neroma, se v sociálním kontextu slovenské vesnice užíval víceméně jako synonymum pro sedláka“ (Lacková 2002, s. 267)

o sebe přestala starat. Obvykle měla krásně načesané vlasy s nezbytnou mašlí, nyní měla vlasy samé peří a slámu. Chlapci již neměli zájem o hraní na housle a nevadilo jim, že je ani neumějí vzít do ruky, i přesto, že hraní na housle bylo pro romské chlapce a muže největší ctností.

„Po osadách se válely kosti, odpadky, fekálie, protože vyhnanství z civilizace ničilo v lidech pocit domova a zodpovědnosti k domovu. O posvátné tradiční žužipen – čistotě, skutečné i rituální, se už jenom mluvilo, ale ve skutečnosti o ni nikdo nedbal. Lidé přestali věřit, přestali usilovat, upadali do jakési letargie a smrti zaživa.“ (Lacková 2002, s. 185).

Úpadek tradiční romské komunity byl důsledkem bývalého komunistického režimu. Ten nebral Romy jako samostatnou etnickou společnost, která může mít svou vlastní kulturu, tradice a zvyky. Komunistický režim sice vytvářel různá opatření, jako je například osvěta či vzdělávací programy, ale tato opatření se mívají účinkem. Pád komunismu byl pro Romy velkým, významným mezníkem v jejich životech. Dopad přechodu k liberalismu a jeho důsledky dělí Říčan ve své knize S Romy žít budeme – jde o to jak na těchto pět odvětví:

- Nezaměstnanost
- Mediální pranýř – „Čím více se média přizpůsobují poptávce po senzačně přibarvených negativních informacích o Romech, tím horší představy o nich má veřejnost. A čím horší jsou představy veřejnosti, tím lépe se ovšem takovéto negativní informace „prodávají“ – čímž je uzavřen bludný kruh, či spíše tím hroživěji se rozvíjí spirála vzájemného odcizení, strachu a nenávisti.“ (Říčan 1998, s. 30).
- Dostupnost škodlivin – Romové mají větší sklony k alkoholismu, drogám či gamblerství.
- Většinová averze – Averze vůči romské populaci je stále se stupňující a všude přítomna.
- Krátkozraká pragmatická politika – „Politik jehož hlavním cílem je být opět zvolen, a jehož „kompasem“ jsou tedy volební preference, nemůže Romům pomoci. ... Hledá-li se při tom spása v ekonomické transformaci místo v duchovní a etnické obnově všeho života, tedy ekonomiky, politiky, kultury

a vzdělanosti – pak je otázka, jak budou Romové v této zemi žít, stěží vůbec pojmenovávána a její řešení je znovu a znovu odsouváno.“ (Říčan 1998, s. 31).

„Stejně si ale myslím, že jsem se narodila pod šťastnou hvězdou – Ul'il'om tel bachatal'i čercheň. Kdybych se mohla narodit ještě jednou, chtěla bych se znova narodit jako Romka, chtěla bych žít tak, jak jsem žila, a dělat to, co jsem dělala. Doufám, že se mi, než umřu, podaří udělat ještě něco pro Romy a pro lidi vůbec. Ráda bych napsala dobré slovo o pravdě romského srdce a věřím, že se dočkám toho, aby se tomu srdci dostalo dobrého slova od světa“ (Lacková 2002, s. 262).

4 Romové a sociální vyloučení

Kultura je pro každého jednotlivce i komunitu velice důležitá a nepostradatelná. Každý jedinec ji potřebuje, aby věděl, kam patří, čím se řídit a jakou roli v dané komunitě zastává. Již zmiňovaný *romipen* (viz kapitola 1) je příčinou sociálního vyloučení Romů dokonce ze dvou důvodů. Z jednoho pohledu lze vnímat *romipen* jako příčinu sociálního vyloučení ze strany Romů, kteří *romipen* dodržují a je následně problémem (důvodem) chudoby v romské společnosti. Z druhého pohledu pak *romipen* lze vnímat jako příčinu vztahu k neromské společnosti, která jej v romském soužití uceluje a utváří následně odmítavý a diskriminační postoj Neromů vůči Romům. Nepostradatelnost kultury lze tedy vysvětlit tím, že v případě její ztráty, ale také v jejím striktním dodržování, se jedinec dostává do svízelné situace, kterou nazýváme sociálním vyloučením. Ze zprávy o stavu romských komunit v České republice za rok 2008 je jasné, že ztráta kontaktů Romů s vlastní kulturou a jazykem je zásadní překážkou pro podporu a rozvoj romské kultury, která potvrzuje předešlé tvrzení. „Některé subjekty romské integrace zdůrazňují nutnost zvyšovat povědomí Romů o vlastní historii a kultuře, zároveň rozvíjet romský jazyk, zejména u dětí a mládeže tak, aby se zastavily výše zmíněné negativní trendy. Nedostatečná je i prezentace romské kultury pro širokou veřejnost, prostřednictvím níž by bylo možné působit na postoje majority a odstraňovat předsudky i stereotypy vůči

romským komunitám, které mohou vyústit v diskriminaci či přímo v extremismus.“ (aktualne.cz).

Hlavními důsledky sociálního vyloučení je především vyloučení ze životního standardu, základních práv i povinností a také, jak již bylo uvedeno, i úpadek tradiční kultury. Vzhledem k autorčině zaměření k sociální práci je tedy vhodné v předložené práci zmínit také téma sociálního vyloučení v souvislosti s Romy. V České republice se sociální vyloučení týká především romské populace. Pojem *sociální vyloučení* je vykládáno mnoha způsoby. Značně viditelný rozdíl je znát např. mezi výkladem francouzským a anglosaským. Dle francouzského výkladu je sociální vyloučení chápáno a bráno jako narušení jistého sociálního pouta mezi státem a daným jednotlivcem. Základem tohoto výkladu je ideologie republikánského solidarismu ve Francii a humanistickým zájmem o práva jednotlivce a jeho rozvoje. Navrátil ve své knize *Romové v české společnosti* uvádí anglosaské pojetí dle Marshalla z roku 1964 tak, že progresivní rozšíření občanských, politických a konečně sociálních práv vyústí do rovného statusu, přičemž občanství se podle něj tedy stává základem sociální integrace v kapitalistických společnostech (Navrátil 2003, s. 30).

V širším pojetí lze sociální vyloučení definovat ve čtyřech základních rovinách, a to jako demokratický a právní systém, který podporuje občanskou integraci, pracovní trh, který podporuje ekonomickou integraci, také sociální stát, který podporuje tzv. sociální integraci a v neposlední řadě rodinné a komunitní systémy, které přispívají k interpersonální integraci. Sociální vyloučení pak lze chápat jako jistou bariéru, která člověku brání či mu jakkoli znesnadňuje podílet se na některé ze zmíněných rovin vztahujících se k sociálnímu vyloučení. „Občanská integrace znamená být rovným občanem v demokratickém systému. Ekonomická a sociální integrace pak představuje mít práci, mít ceněnou ekonomickou funkci, být schopen využívat sociálních služeb poskytovaných státem. Interpersonální integrace znamená mít rodinu, přátele a sousedy a sociální síť, která může v případě potřeby poskytnout neformální zázemí, morální podporu. Všechny čtyři systémy jsou tedy významné. Lze také říci, že tyto systémy se vzájemně doplňují a jsou komplementární. Jestliže je některý z nich slabý a funguje nedostatečně, musí zbývající systémy převzít jeho funkce.

Nejhůře jsou na tom ti, jimž se zhroutily všechny čtyři systémy.“ (Navrátil 2003, s. 33).

V České republice jsou sociálně vyloučení Romové vyloučení v oblasti *občanské integrace*, tj. že identita příslušníků romské kultury je ignorována a dochází následně k diskriminaci menšiny, z již zmíněných čtyř systémů. Problémem je účast v demokratických a politických strukturách společnosti. Jisté je vyloučení Romů z trhu práce, avšak určité informace, především ty o asimilaci Romů, o které píše např. autoři Horváthová, Mann či Nečas, napovídají i tomu, což je pro předloženou bakalářskou práci důležitá informace, že se rozpadá jejich tradiční sociální systém.

Dle zkušeností sociálních pracovníků uvádí Pavel Navrátil ve své knize Romové v České republice (2003), dle Piersona, vymezení oblastí života, v nichž se sociální vyloučení objevuje. Jedná se o chudobu a nízký příjem, který je, dle se řící, nejvýznamnějším důvodem sociálního vyloučení. Chudoba a nízký příjem souvisejí s omezeným přístupem na trh práce. Tato omezení bývají vyvolávána z mnoha různých příčin, např. nízké vzdělání, následná nedostatečná kvalifikace pro dané zaměstnání, nedostatek praxe a tudíž zkušeností a dovedností, ale také předsudky zaměstnavatelů vůči romské komunitě či jiné etnické skupině. Další příčinou sociálního vyloučení bývá nízká míra sociální podpory či nízká, nebo naprosto neexistující sociální síť. V této oblasti lze sociální síť (vazby) rozdělit na dva typy. Na jedné straně je rodina a blízcí přátelé a na straně druhé potom zprostředkované a formálnější vztahy a kontakty. V neposlední řadě jde o bydlení a způsob života a vyloučení ze služeb. „Sociální vyloučení je proces (nebo stav), který určité jednotlivce, rodiny, případně skupiny či celá lokální společenství (komunity) omezuje v přístupu ke zdrojům, které jsou potřebné pro participaci na sociálním, ekonomickém i politickém a občanském životě společnosti. Tento proces (stav) má mnoho příčin. Patří mezi ně chudoba, nízké příjmy, diskriminace, nízká míra vzdělanosti, zdevastované životní prostředí (tak typické pro slumy), často také etnická příslušnost. Prostřednictvím tohoto procesu jsou lidé odtrženi na významnou periodu v životě od institucí a služeb, sociálních sítí a rozvojových příležitostí, které má k dispozici většina obyvatel ve společnosti.“ (Navrátil 2003, s. 34).

4.1 Důsledky sociálního vyloučení

Hlavním důsledkem sociálního vyloučení je především nezaměstnanost, která je následkem nízké vzdělanosti. Postoj romské populace ke vzdělanosti se vyvíjí v první řadě v přístupu romských rodičů vůči svým dětem. Toto hledisko přístupu ke vzdělanosti vysvětlil vysokoškolský pedagog Jan Stejskal ve čtrnáctideníku Romů z roku 2009 takto: „Staré romské přísloví říká, že ‚otec si přeje, aby jeho syn našel místo mezi lidmi‘. Potvrzují to naše nedávné výzkumy, které ukazují, že rodiče si většinou uvědomují význam vzdělání z hlediska uplatnění dětí ve společnosti a na pracovním trhu. Přesto asi čtvrtina rodičů nakonec svolí k přestupu dětí na zvláštní (dnes tzv. praktickou) školu, nebo o něj požádají. Proč? Hlavní příčinu představuje samotný charakter české školy: děti z romské minority jsou zde vystaveny posměškům a diskriminaci, není jim zajištěna standardní míra bezpečí a sociální akceptace. Což souvisí i s projekcí dominantních hodnot do formy a obsahu učiva (romské děti se – na rozdíl od svých vrstevníků – neučí ve své mateřštině, nedozví se nic o vlastní historii, není jim umožněna identifikace s ‚vlastním hrdinou‘ etc.). Když přičteme pokřivenou systémovou praxi vzdělávacího systému a jednotlivé dimenze sociálního vyloučení u části romské menšiny, zjistíme, že postojová ‚evoluce‘ nás teprve – snad – čeká“ (srnm.cz). Z tohoto názoru je možné vyčíst, že se snad v blízké době situace vzdělanosti romské populace zlepší a tím se i zmírní počet sociálně vyloučených Romů. Jak i zde bylo řečeno, je pro každého, tedy i pro Roma, důležitá znalost své historie a identifikace se svou kulturou, která se v případě Romů, čím dál tím víc vytrácí a i toto má následně za důsledek jistou formu sociálního vyloučení. Na stejnou otázku jako Stejskal odpovídala také samotná vedoucí olomoucké pobočky SRNM¹⁴ Jiřina Somsiová, která již odpověděla poněkud pesimističtěji: „Zkušenosti, které za ta léta s rodiči i dětmi mám, jsou velmi špatné. Málo romských rodičů si důležitost vzdělání uvědomuje, je to

¹⁴ SRNM je Společenství Romů na Moravě, které své aktivity zaměřuje na integraci Romů do většinové společnosti v různých oblastech života a také na snižování jejich sociálního vyloučení.

skutečně malé procento. Ani mladí rodiče často nevedou děti ke vzdělání. Bohužel málokterý Rom dokončí střední školu nebo odborné učiliště.“ (srnm.cz). Z odpovědi Somsiové je ale patrné, že doba, kdy lze očekávat zlepšení situace ve vzdělanosti Romů nebude až tak krátká. Přesvědčit romskou komunitu o důležitosti vzdělání nebude nikterak jednoduché a krátkodobé.

V analýze romských komunit Libereckého kraje z roku 2007 se mimo jiné zjišťovala také vzdělanost a kvalifikace romské komunity. „Šetřením znalostí obcí s rozšířenou působností bylo zjištěno, že mezi 3812 dospělými Romy v Libereckém kraji nedokončilo základní školu 2539, tj. 66,6 %, základní školu ukončilo 928, tj. 24,3 %, vyučeno 298, tj. 7,8 % a střední nebo vyšší školu má ukončeno 42, tj. 1,1 % osob.“ (Holek 2007, s.11). Analýza romských komunit Libereckého kraje také dále zjišťovala jaké jsou podle Romů nejčastější důvody nezaměstnanosti právě romské komunity. Za hlavní příčinu problémů při hledání práce vnímají Romové svou etnickou příslušnost (tj. 79,4 %). Jako druhý nejčastější důvod uvádějí nízkou vzdělanost a nedostatečnou kvalifikaci pro danou práci (tj. 59,9 %). (Holek 2007, s.18) Pomocí této analýzy jsme si ukázali, že vzdělanost romské populace je velice nízká, ale na druhé straně si Romové problém s nízkou vzdělaností uvědomují, např. při hledání zaměstnání. „V České republice jsou v oblasti profesních rekvalifikací preferovány především cílené kvalifikace, tedy takové, kde je účastníkům předem dán příslib zaměstnavatele na zaměstnání. Sami Romové nemají příliš zájem o programy rekvalifikací v případě, že nemají jasnou perspektivu zaměstnání.“ (Holek 2007, s. 18).

Jak již bylo řečeno, následkem nízké vzdělanosti je již zmíněná nezaměstnanost. Od nezaměstnanosti se odvíjí rizikové chování, které je blízké právě osobám sociálně vyloučeným. Pod pojmem rizikového chování sociálně vyloučených se skrývá, dle výroční zprávy o stavu ve věcech drog v ČR z roku 2010, především gamblerství¹⁵ a užívání návykové látky¹⁶. (drogy-info.cz) Větší

¹⁵ Gamblerství je nadměrné zaujetí hrou a nutkáním ke hře, bez ohledu na nežádoucí následky svého jednání (sociální vyloučení, kriminální jednání, násilí atd.).

¹⁶ Užívání návykových látek a následná závislost je onemocněním, které vede k narušení tělesných, psychických i sociálních funkcí (záleží na druhu závislosti). Člověk danou látku užívá bez ohledu na nežádoucí následky.

sklony romské populace k návykům na alkohol, návykových látek a gamblerství, bylo také již zmíněno v předchozím textu (viz kapitola 4).

Je tedy zcela zřejmé, že pokud se nezmění postoj většinové společnosti k *romství*, ale také vztah Romů ke vzdělání, bude se stále zvyšovat procento nezaměstnanosti, tím bude stále více přibývat sociálně vyloučených Romů i celých rodin a také se bude čím dál více vyskytovat extrémní, radikální přístup k Romům ze strany neromských jedinců a skupin.

4.2 Metodika sociální práce s menšinami

V této podkapitole chce autorka nastínit otázku, jak sociální pracovníci, kteří pracují s menšinami, přistupují ke klientům a jaké jsou možné metody sociální práce s menšinami. Musil s Navrátillem, v knize od Matouška *Základy sociální práce*, určili čtyři typy přístupu k práci s menšinami. Jedná se o tzv. despotickou manipulaci, spojenectví, vůdcovství a expertizu. U despotické manipulace jde o kombinaci distance od odlišné subkultury s donucením jejich nežádoucích nositelů k žádoucímu jednání. Zastánce despotické manipulace, tj. despota, se snaží zmírnit nejistotu z neznámého tím, že manipuluje jednáním členů odlišné skupiny. K despotické manipulaci je využito legálních prostředků, ale narůstá nedůvěra menšiny k despoticky postupující většině. Přístup spojenectví je založen na sklonu se zájmy odlišně orientovaných lidí se identifikovat a zároveň jim lépe porozumět. (Matoušek 2001, s. 268 – 280). „Zastánce tohoto přístupu zaujímá pozici spojence, který se snaží omezit napětí mezi menšinou a většinou tím, že zprostředkuje jejich lepší vzájemné porozumění. Snaží se pochopit ty, o nichž společnost málo ví, naučit se tolerovat jejich postoje, akceptovat některé jejich názory a přesvědčit členy jiných skupin, že důvodem k obavám nebyla ani tak nebezpečnost jednání nositelů odlišné subkultury jako spíše neznalost jejich životního stylu a hodnot, které uznávají.“ (Matoušek 2001, s. 270). K přístupu vůdcovství dochází v případě, že její nositel tj. vůdce k sobě členy menšiny připoutává tím, že pomáhá prosazovat jejich zájmy ve společnosti a tím se členové skupiny k pracovníkovi připoutají jako k silnému

spojenci. Posledním přístupem je expertiza, která je kombinací odstupů a porozumění. Expert, který je nositelem tohoto přístupu si zachovává odstup a tedy i nestrannost. Expert se snaží situaci pozorováním porozumět a zjistit, co je její příčinou v životě menšiny nebo v jejích vztazích s jinými skupinami a prosazovat následně taková řešení, která jsou jemu vlastní. (Matoušek 2001, s. 272 - 280). Tímto jsme si s autorkou objasnili možné přístupy sociálního pracovníka ke klientům menšinové společnosti.

Nyní si přiblížíme samotné metody sociální práce, jako jsou především antiopresivní přístupy, ale také i humanistické a existencionální teorie, systemický přístup či kognitivně-behaviorální teorie.

Antiopresivní přístupy zahrnují následujících 5 typů. Jedná se o asimilační přístup sociálního pracovníka, kde předpokládá kulturní deficit subkultury, ke které daný klient patří a následně se mu snaží pomoci zvládat různé stupně akulturace a rozvinout jeho dovednosti, které uplatní v novém prostředí. Druhým antiopresivním přístupem je liberální pluralismus, který zdůrazňuje rovnost příležitostí a práv všech na stejné zacházení a na možnost využít stejné sociální služby. Dále je součástí antiopresivních přístupů také kulturní pluralismus. Ten se snaží o přijetí kulturní různorodosti jako reality a v neposlední řadě se také snaží o politiku multikulturalismu, která by umožnila jednotlivcům zachovat si osobité kulturní tradice. Také strukturalismus je jedním z antiopresivních přístupů, který vychází z předpokladu, že ve společnosti jsou různé skupiny, které mají různé možnosti a tímto dochází k nadvládě jedné a diskriminaci druhých. Sociální pracovníci zastávající tuto teorii se snaží svým klientům zprostředkovat poznání příčin jejich diskriminace a posilovat jejich schopnost ovlivňovat společenské podmínky uspokojování vlastních potřeb a dosahování vlastních cílů. (Matoušek 2001, s. 288) Posledním a s touto prací nejvíce souvisejícím jsou menšinové přístupy. „Menšinové přístupy zdůrazňují nutnost zahrnout do tvorby různých služeb i jejich praxe perspektivy menšin (zvláště etnických). Schopnost reagovat na specifická očekávání menšinových skupin se vlastně má stát klíčovým aspektem sociálních služeb. V souvislosti s menšinovým přístupem jsme rovněž zavedli pojem „poznávacího privilegia“ minority, jejíž členové daleko příměji rozumí žité zkušenosti útlaku. Sociální práce by proto měla brát v úvahu názory

prezentované utlačovanými, a měla by tak činit zvláště již v první, poznávací fázi každé intervence. (Samozřejmě se předpokládá, že také další praktické kroky budou zohledňovat přímé zkušenosti utlačovaných.) Z charakteristik jednotlivých variant antiopresivních přístupů je zřejmé, že pro jejich zastánce je důležité porozumění menšinám a důraz na jejich vymaňování se z mocenské nebo kulturní nadvlády jiných.“ (Matoušek 2001, s. 288)

V humanistické a existencionální teorii je na oba pojmy nahlíženo jako na humanistické, tj. tato teorie se soustřeďuje na člověka jako na autonomní osobnost, která má za všech okolností hodnotu. „Úkolem sociálního pracovníka v takto orientované práci je pomáhat lidem: 1. v reflexi sebe samých; 2. v odhalování, které pro ně prožívaná (problematická) situace může mít; 3. v pochopení, jak tato jejich interpretace světa a zkušeností na ně zpětně působí.“ (Matoušek 2001, s. 202) „Systemický přístup je v současnosti jedním z hlavních trendů v humanitních vědách, zejména psychoterapii, psychologii, sociální práci, pedagogice, sociologii apod. Jeho přínos spočívá v tom, že je ucelenou a vědecky podloženou variantou pohledu na člověka a společnost, která nabízí nové možnosti, jak zacházet se sociálními a psychosociálními jevy v éře, která je charakterizována jako pozdně moderní či postmoderní. ... tento způsob je založen na tezi, že pozorovatel (výzkumník, vědec anebo sociální pracovník) je vždy součástí procesu a ovlivňuje jeho výsledky.“ (Matoušek 2001, s. 222) Sociální pracovník za pomoci systemického přístupu může klientovi buď nabízet spolupráci (má možnost se zeptat s čím může klientovi pomoci) či přebírat starost (zde má sociální pracovník možnost zjistit od jiných osob jejich názor a ten navrhnout klientovi a na základě toho navázat spolupráci). (Matoušek 2001, s. 225) Kognitivně-behaviorální teorie je založena na přesvědčení, že veškeré chování je naučeno v interakci s prostředím. Cílem této teorie je změna takového chování, které brání klientovi v úspěšném a samostatném fungování. Ke změně chování, která působí klientovi, či jiným lidem, potíže, můžeme dopomoci např. snížení intenzity, frekvence nebo trvání takového chování, vytvoření nových dovedností klienta či zvýšení intenzity, frekvence nebo trvání takového chování, které klientovi chybí nebo jeho nedostatečnost působí klientovi potíže. (Matoušek 2001, s. 227)

4.3 Národnostně menšinová politika

V České republice se problematikou menšin zabývá národnostně menšinová politika. Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin stanoví ochranu práv národnostních menšin v rámci evropských standardů. Ta byla podepsána Českou republikou 18. prosince 1997 a vstoupila v platnost 1. dubna 1998. V Ústavě České republiky stanoví základní ochranu práv národnostních menšin zákon č. 1/1993 Sb., v Listině základních práv a svobod je zajišťuje zákon č. 2/1993 Sb. Práva příslušníků menšin upravuje zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, který nabyl účinnosti dne 2. srpna 2001 (Rychetský 2003, s. 8).

Menšinový zákon nejen upravuje práva příslušníků národnostních menšin, působnost ministerstev, ale také vymezení základních pojmů, jako např. *národnostní menšina* či *příslušník národnostní menšiny*. Tyto pojmy jsou reflektovány v Doporučení Rady Evropy č. 1201 z roku 1993. „Menšinový zákon tedy stanoví, že ‚národnostní menšina je společenství občanů České republiky žijících na území současně České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo.‘ Příslušníkem národnostní menšiny je ‚občan České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti‘.“ (Rychetský 2003, s. 8 – 9).

Právní rámec jednotlivých oblastí práv národnostních menšin se týká především svobodné volby příslušnosti k národnostní menšině, sdružování, užívání jazyka menšiny na veřejnosti, vzdělávání a uchování rozvoje národnostně menšinových kultur (Rychetský 2003, s. 9).

4.3.1 Státní a nestátní instituce menšinové politiky v ČR

V České republice zajišťují výkon práv národnostních menšin různé státní a nestátní instituce. Mezi hlavní státní instituce zabývající se problematikou menšin jsou Parlament České republiky, Orgány státní správy a Orgány samosprávy.

➤ Parlament České republiky

„Otázkami národnostních menšin se v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky zabývá Podvýbor pro národnostní menšiny Výboru petičního. S ohledem na aktuální projednávání záležitostí jednotlivých menšin se jeho jednání účastní jako hosté zástupci příslušných národnostních menšin. V Senátu se otázkám národnostních menšin věnuje Výbor petiční, pro lidská práva, vědu, vzdělání a kulturu.“ (Rychetský 2003, s. 9).

➤ Orgány státní správy

Mezi hlavní orgány vlády řadíme Radu vlády pro národnostní menšiny. Rada je zřizována ve smyslu menšinového zákona § 6 odst. 3 zákona č. 273/2001 Sb. vládou. Rada vlády pro národnostní menšiny je tvořena zástupci ministerstev, zástupem Kanceláře prezidenta republiky, kanceláře Veřejného ochránce práv a zmocněnec vlády pro lidská práva a zástupci všech jedenácti národnostních menšin. Každá menšina může mít jednoho až tři zástupce v Radě vlády pro národnostní menšiny. Zástupci menšin mají také zastoupení v poradním sboru Ministerstva kultury pro národnostní kulturu i Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy pro národnostně menšinové školství. „Účastní se tak – v souladu s nařízením vlády č. 98/2002 Sb., kterým se stanoví podmínky a způsob poskytování dotací ze státního rozpočtu na aktivity příslušníků národnostních menšin a na podporu integrace příslušníků romské komunity – přímo práce ve výběrových dotačních komisích, které hodnotí projekty občanských sdružení příslušníků národnostních menšin nebo organizací vyvíjejících činnost v jejich prospěch a navrhuji poskytnutí dotací ze státního rozpočtu. Tyto orgány jsou zřízeny rozhodnutím příslušných ministerstev“ (Rychetský 2003, s. 10).

➤ Orgány samosprávy

Povinné zřízení výborů pro národnostní menšiny za podmínek stanoveného procenta občanů obce hlásících se k jiné národnosti než české upravuje § 78 odst. 2 zákona č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze, ve znění pozdějších předpisů. Zřízené výbory pro národnostní menšiny existují ve více než 29 obcích Těšínského Slezska, v Moravskoslezském, Jihomoravském, Libereckém a Ústeckém kraji a také magistrálním městě Brno. V případě, že je potřeba zřízení orgánu pro práci s menšinami či speciálně romskými komunitami, ale nejsou splněny podmínky, tak orgány samosprávy zřizují k těmto účelům komise (tyto komise jsou zřízeny např. v hlavním městě Praze, v Mostě či Liberci) (Rychetský 2003, s. 10).

Nestátní neziskové instituce národnostních menšin (občanská sdružení) jsou zřizovány dle zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, ve znění pozdějších zákonů. Nestátní organizace jsou zřizovány příslušníky národnostních menšin bez omezení své organizace. Mimo zákona o sdružování občanů se při zřizování nestátních organizací využívá zákona č. 248/1995 Sb. o obecně prospěšných společnostech a také zákona č. 227/1997 Sb. o nadacích a nadačních fondech. Nestátních neziskových organizací vzniká spontánně několik typů, které se zavazují, že budou plnit určitý národnostně menšinový program. Nejvyšší zastoupení má v registrovaných občanských sdruženích romská menšina (registrováno je téměř 400 občanských organizací, z toho cca 300 romské menšiny). Členství v občanských sdruženích jsou individuální i kolektivní. Nestátní neziskové organizace sdružují příslušníky národnostních menšin i většinové společnosti. Existuje např. také Asociace národnostních sdružení, která sdružuje kolektivní členy více menšin (Rychetský 2003, s. 10).

EMPIRICKÁ ČÁST

Od teoretické části předložené práce se dostáváme k části empirické. V této části bakalářské práce využije autorka informací o *tradiční romské kultuře*, které získala pomocí literatury k dané problematice a tyto informace následně doplní a obohatí odpověďmi od romských respondentů. Tyto odpovědi neposlouží jen k doplnění informací, ale také k potvrzení, či vyvrácení jednotlivých předpokladů autorky.

5 Cíl práce

Hlavním cílem této práce je představit informace o *tradiční romské kultuře*, především jejích zvycích a následně zjistit, zda se alespoň některé ze zvyků a tradic dochovaly, či nikoli.

Dalším cílem bakalářské práce je také zjistit, jestli romští respondenti vnímají tradice a zvyky romské komunity jako určitou bariéru v soužití s většinovou společností.

Pro získání daného cíle provede autorka u vybraných romských respondentů průzkum týkající se jejich vztahu k *tradiční romské kultuře*.

5.1 Předpoklady

Bakalářská práce vychází především z předpokladu, že *tradiční romská kultura* upadá a zachovala se pouze částečně. Proto se autorka domnívá, že většina dnešních Romů tyto zvyky ani nezná. K těmto předpokladům se autorka přiklání na základě teoretických poznatků z dostupné literatury, která vypovídá o mnohých zvycích a tradicích *romské kultury*, které se předává mezi Romy zejména ústní slovesností a z důvodu této skutečnosti je v romské komunitě stále nižší znalost těchto zvyků. Tento poznatek získala autorka také na základě vlastní zkušenosti, v době, kdy žila v Mostě a byla s romskou komunitou v bližším

kontaktu. Třetí z předpokladů zvolila autorka z toho důvodu, že ztráta vlastní identity, má vliv na soužití s většinovou společností, sociální vyloučení a tedy celkově na sociální práci.

- Předpoklad 1 – Více než 70 % respondentů nezná tradiční romské zvyky.
- Předpoklad 2 – Alespoň 10 % respondentů dodržuje některé tradiční romské zvyky.
- Předpoklad 3 – Minimálně 50 % respondentů vnímá romské tradice a zvyky jako bariéru v integraci s většinovou společností.

6 Použité metody a technika sběru dat

Pro své průzkumné šetření k získání skutečností o tom, jaký vztah mají příslušníci romského etnika k *tradiční romské kultuře*, zda ji stále, alespoň částečně, dodržují, autorka zvolila smíšený průzkum.

Ve smíšeném průzkumu se jedná o kombinaci kvalitativních i kvantitativních přístupů. Lze tedy sbírat kvalitativní data, ale následně je analyzovat jako kvantitativní, tak, jako v předložené práci. Kvalitativní šetření pomáhá porozumět problematice romské kultury a získat tak o ní potřebné informace, a proto jej autorka využila pro sestavení otázek pro rozhovor s respondenty. Jeho cílem je objasnit, jak se vybraní respondenti staví k *tradiční romské kultuře*, jestli ji dodržují nebo ji naopak ze svého života již zcela vypustili. (Hendl 2005, s. 60 – 62) Data získaná pomocí rozhovorů s respondenty autorka vyhodnotila v procentech, tj. kvantitativně, ve kterých jsou také určeny předpoklady.

Pro zjištění časové zvladatelnosti průzkumu, a zda jsou otázky pro respondenty srozumitelné, autorka nejprve provedla pilotáž s vybraným romským jedincem. Pomocí pilotáže autorka zjistila, že časové rozvrhnutí je přijatelné, jedinec udržel pozornost po celou dobu rozhovoru a odpovídal na všechny otázky bez problémů.

Pro svůj průzkum autorka zvolila metodu dotazování. Dotazování může mít tři různé formy. K průzkumnému šetření pro tuto bakalářskou práci autorka zvolila techniku polostrukturovaného rozhovoru s uzavřenými otázkami s možností rozšíření odpovědi respondentem. Pro tuto techniku je potřeba vytvořit určitou strukturu rozhovoru. Autorka připravila okruhy otázek, pomocí kterých se rozhovor řídil.

V první řadě si autorka ověřila základní identifikační charakteristiky respondentů, jako je věk, pohlaví a dosažené vzdělání. Následující průzkumné otázky se zaměřují na samotný vztah *k tradiční romské kultuře*, tj. k jednotlivým zvykům a tradicím, ale také k možným následkům úpadku *tradiční romské kultury*, kterým může být např. sociální vyloučení romského etnika. Seznam vytvořených otázek je přiložen jako Příloha 1.

7 Charakteristika zkoumaného vzorku

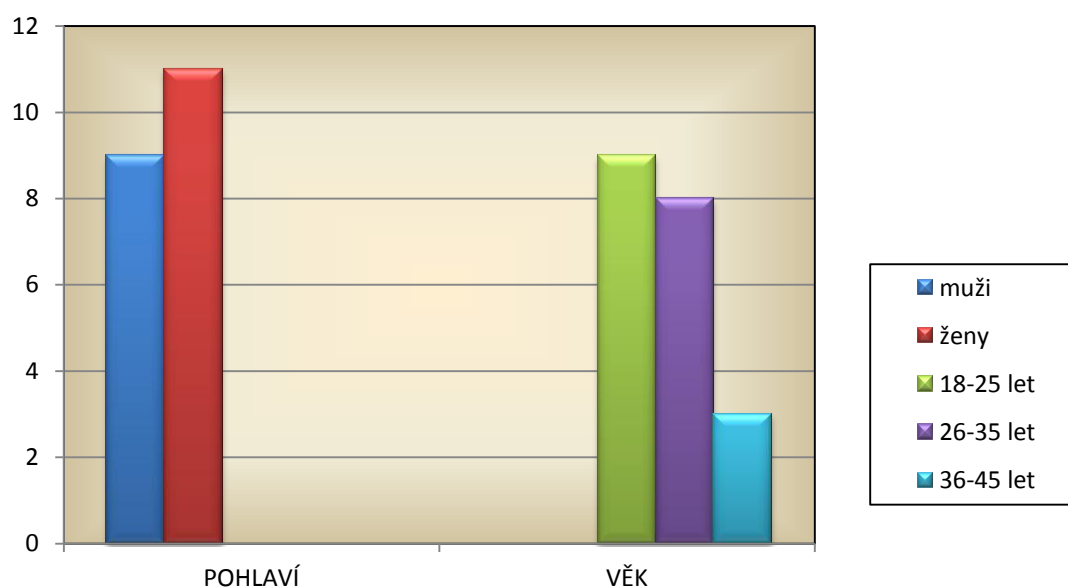
Průzkumné šetření bylo realizováno v období od prosince 2012 do března 2013. Respondenti byli vybíráni na základě sebeidentifikace, tedy podle toho, zda se daný jedinec za Roma považuje a hlásí se k romskému etniku. Respondenty romského etnika autorka oslovila na střední pedagogické škole a obchodní akademii v Mostě ve třídách denního a dálkového studia střední školy a vyšší odborné školy. Dotazovaných jedinců romského etnika bylo 20 ve věku od 18 do 43 let. Dokumentace k rozhovorům byla anonymní.

Respondenti byli vybráni na základě několika důležitých faktorů a to především sebeidentifikace, věku – důležitá je pravděpodobnost jejich možného zúčastnění se na společenských akcích jako je např. svatba či pohřeb, také pohlaví hrálo ve výběru svou roli – snaha o rovnoměrné rozdělení žen a mužů a v poslední řadě také dostupnost a ochota oslovených.

Struktura vzorku dle věku a pohlaví respondentů je znázorněna v tabulce 1 a následně také v grafu 1.

Tabulka 1 – Respondenti dle pohlaví a věku

POHLAVÍ	POČET RESPONDENTŮ
muži	9
ženy	11
VĚK	POČET RESPONDENTŮ
18 – 25 let	9
26 – 35 let	8
36 – 45 let	3

Graf 1 – Počet respondentů dle pohlaví a věku

8 Průběh průzkumu

Při hledání vhodného vzorku byli oslovení jedinci vždy obeznámeni s tematikou, které se rozhovor týká a která bude následně probírána během průzkumu. Po oslovení a získání potřebného počtu respondentů, kteří byli vybráni mezi studenty dálkového studia střední a vyšší odborné školy, probíhaly

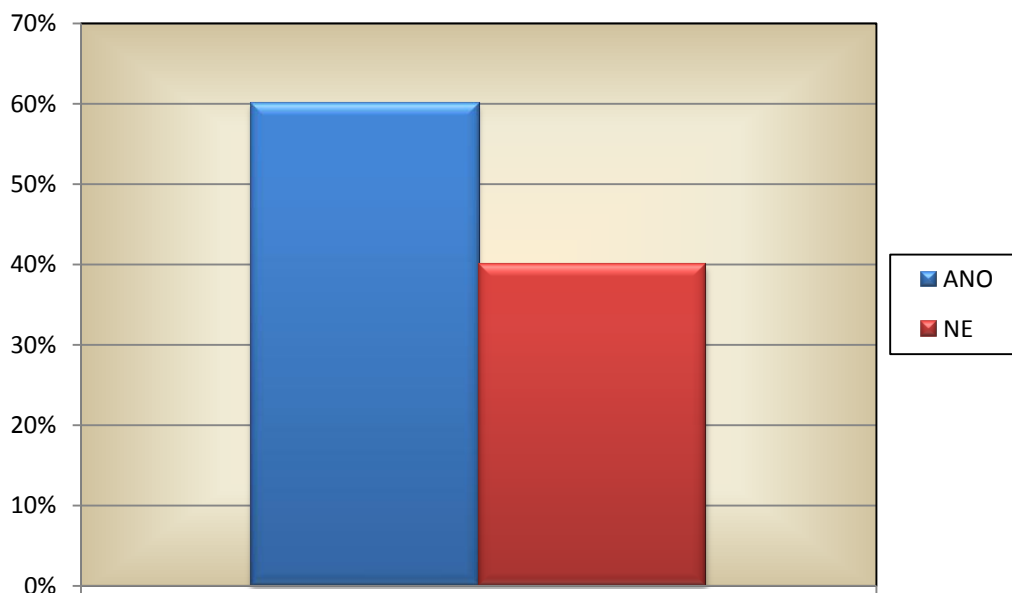
rozhovory jednotlivě. Individuální rozhovory s respondenty byly zvoleny především z toho důvodu, aby se respondenti při odpovídání navzájem neovlivňovali. Rozhovory probíhaly na půdě školy. Zřizovatelem této školy je Ústecký kraj. Autorka dbala na pozitivní atmosféru, navázání vzájemné důvěry a získání co nejvíce potřebných informací k vyhodnocení průzkumného šetření.

Před položením první otázky bylo každému jedinci připomenuto téma, na které bude rozhovor probíhat a účel rozhovoru. Také jim bylo vysvětleno, že žádná z odpovědí není špatná, a v případě, že by na nějakou z nich nechtěli odpovědět, nemusí. Provedená pilotáž, která proběhla v listopadu 2012, měla napomoci tomu, aby se autorka vyhnula nepříjemným či špatně formulovaným otázkám, což se v průběhu rozhovorů ukázalo jako vhodné, protože žádný z respondentů neměl s odpovídáním žádný problém.

Během jednoho z rozhovorů autorka narazila hned v úvodu na názor, který ji velice překvapil. Ve chvíli, kdy autorka zahájila rozhovor na téma *romská kultura*, ji romská respondentka ihned zastavila a oznámila: „Nezlobte se, ale já nikdy nepoužívám slovo Romové, protože je to slovo vymyšlené. Cikáni jsou prostě etnikum a já toto označení neberu nijak pejorativně“ (žena, 27 let). Tento názor je většinou možné slyšet ze strany většinové společnosti a proto autorku od mladé Romky zarazil a na její žádost pokračovaly v rozhovoru s pojmenováním, které bylo pro respondentku žádoucí.

9 Výsledky a jejich interpretace

Otázka č. 1 – Znáte nějaké zvyky z historie své kultury?

Graf 2 – Znalost zvyků romské kultury

V grafu 2 můžeme názorně vidět, že 60 %, tj. 12 z dotázaných Romů, zná některé z tradičních zvyků a tradic, které romská komunita dodržovala. K otázce č. 1 se také vztahuje předpoklad č. 1, kde autorka předpokládá, že více než 70 % respondentů nezná zvyky ze své historie. Tento předpoklad se autorce na základě získaných informací od respondentů nepotvrdil.

V grafu 3 již lze vidět počet kladných odpovědí na konkrétní oblasti zvyků a tradic. Nejvíce známé jsou Romům zvyky a tradice, které se týkají smrti členů romské komunity a jejich pohřbům. Při probírání tohoto tématu bylo na respondentech vidět, že i přesto, že se jim o úmrtích a pohřbech svých blízkých těžko hovoří, mluvili o tom s velkou úctou a pýchou k tradicím, které při pohřbech romská komunita dodržuje. U podotázky týkající se jednotlivých tradic a zvyků si autorka s respondenty povídala nejdéle ze všech otázek během rozhovoru.

Přepis odpovědi 1: „Úmrtí je u Romů hodně silná záležitost. Většina Romů chce být pohřbena do země, asi kvůli pokřtění. Pohřeb je dost okázalý, na něm se rozhodně nešetří. Do hrobu se dává, co měl dotyčný rád. Pozůstalí se o hroby dost starají, řekla bych, že více než většinová společnost. Vdova nebo vdovec chodí rok v černém oblečení – já chodila pouze 6 týdnů. Dodnes, pokud je Rom starší, tak už si jiného partnera nehledá. Starší Romky by se styděly před dětmi mít jiného partnera.“ (žena, 41 let).

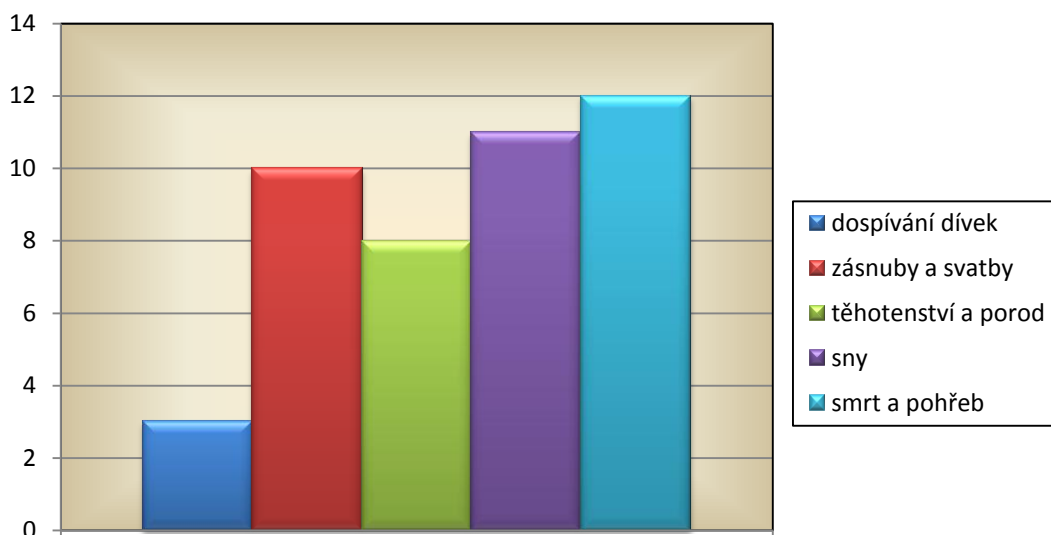
Přepis odpovědi 2: „Při úmrtí se začíná vartováním. To je vlastně schůze rodinných příslušníků, kteří se sejdou doma večer u toho, kdo umřel a vartujou (píjí a vzpomínají až do pohřbu). Dále zakrývají zrcadla, protože se obávají, že se v zrcadle zjeví zesnulý. Pohřeb začíná u domu zesnulého, kde rodina vytáhne rakev a třikrát bouchne o schody, aby se zesnulý nevrátil do místa bydliště. Dále u domu hraje kapela a poté se jde do kostela a na hřbitov. Mrtvým se nedávají boty ani pásek, protože se bojí, že mrtvý se bude vracet a páskem je mlátit. Po pohřbu se opět sejdou a udělají vzpomínkovou hostinu. Smutek se drží měsíc a půl. Po dobu smutku od pohřbu neposlouchají hudbu atd.“ (muž, 23 let).

Nejméně zvyků znají Romové z oblasti dospívání dívek. Podle zjištěných informací se tyto zvyky již dnes nedodržují. Ze tří odpovědí, které se týkaly dospívání romských dívek, byla nejvíce obohacující o informace tato:

Přepis odpovědi 3: „Když jsem dospívala já, nesměli jsme nikam chodit. Mladé dívky byly většinou hodně doma, pomáhaly s domácností a péčí o mladšího sourozence. Pokud v pubertě začala dívka chodit s nějakým chlapcem, většinou Romem, předpokládalo se, že spolu už zůstanou napořád. Romové netolerují přelétavost dívek.“ (žena, 43 let).

Mimo již zmíněné odpovědi týkající se úmrtí a pohřbů, se také překvapivě objevily odpovědi k tématu dospívání romských dívek. Zvyky a tradice, které se dodržují, či dodržovaly při dospívání dívek, nejsou zcela běžné a většinové společnosti nijak známé. Žena, 43 let, která vypověděla, že Romové netolerovali a stále netolerují střídání partnerů je přesvědčena, že přístup Romů k partnerskému či manželskému vztahu mají pevný a dvojice, která se rozhodne spolu být, tak to tak opravdu cítí a zůstanou spolu napořád. Autorka se domnívá, že toto pojetí vztahů v romské komunitě je správné a napomáhá k udržování úcty

a dobrých vztahů mezi rodinami v romské komunitě. Bohužel se také domnívá, že dnes již mladí Romové tuto úctu k partnerství nemají a tak se objevuje mnoho případů svobodných, mladých matek, o které se v lepším případě postará rodina a v tom horším dochází k např. ke kriminální činnosti, prostituci či sociálnímu vyloučení a to především chudobou a nízkým finančním příjmem.

Graf 3 – Znalost zvyků z konkrétních oblastí

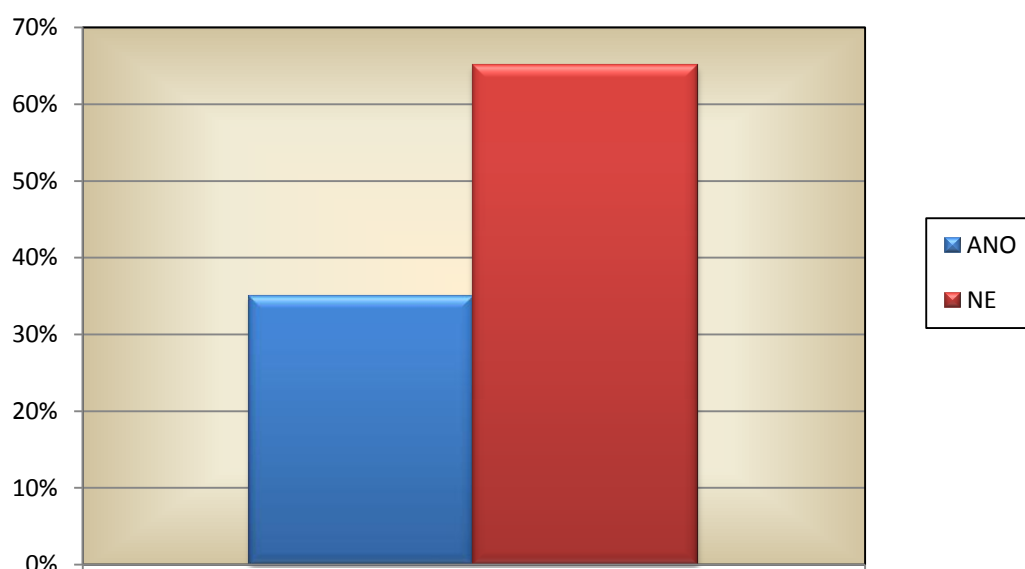
Společně k překvapujícímu faktu, že Romové stále ještě znají tradice a zvyky své tradiční kultury, byla autorka také překvapena odpověďmi k jednotlivým oblastem zvyků a tradic, na které se dotazovala. Odpovědi byly mnohdy široké a zajímavé. Některé z odpovědí doplnily informace, které nebyly zmíněny v teoretické části práce. Pro názornost se jedná např. o již zmíněné zakrývání zrcadel po úmrtí člena romské komunity nebo také zvyk, kdy se miminku na kočárek uvazuje červená mašlička, která pomáhá proti uřknutí či uhranutí miminka.

Autorka se domnívá, že je vhodné zmínit také informaci, která i pro ni byla velice zajímavá. Respondenti, kteří odpověděli, že žádné zvyky a tradice z historie své kultury, které se (alespoň některé) dochovaly do dnes, neznají, byli převážně respondenti z první, nejvýše pak druhé, věkové skupiny (tedy ve věku od 18 do max. 35 let). Respondenti ze třetí a částečně také druhé věkové skupiny

odpovídali na první otázku a její podotázky kladně a o zvycích se také následně rozpovídali. Z toho vyplývá, jak bylo řečeno v teoretické části, že integrace dnešních mladých Romů do většinové společnosti způsobila, že svou kulturu opomíjejí a bohužel jim není předávána ani lidovou kulturou tj. vyprávěním členů starší generace. Avšak starší z dotázaných Romů stále ještě zvyky tradiční romské kultury znají, ať již z vyprávění, či z vlastní zkušenosti.

K otázce vlastní zkušenosti a tedy dodržování romských zvyků a tradic se dostáváme nyní. Na tuto skutečnost odpovídali romští respondenti v otázce č. 2.

Otázka č. 2 – Dodržujete Vy nebo Vaše rodina zvyky z daných oblastí (dospívání dívek, zasnuby a svatby, těhotenství, sny či smrt a pohřby) dodnes?

Graf 4 – Dodržování romských zvyků mezi Romy

V první otázce jsme se dozvěděli, že 60 % z dotazovaných Romů zná zvyky *tradiční romské kultury*, avšak zde se v tabulce lze přesvědčit, že ze 100 %, tedy z 20 osob, pouze 7 osob zvyky také dodržuje. Nejmladšímu z respondentů, který nějaké zvyky stále dodržuje, je 27 let. Zde se opět dostáváme k faktu, že

mladí Romové se již v ohledu tradic a zvyků vzdalují své vlastní *tradiční romské kultuře*.

Tímto se dostáváme k předpokladu č. 2, kde se autorka domnívá, že alespoň 10 % respondentů dodržuje některé ze zvyků, které ze své historie znají. Tento předpoklad se autorce, na základě získaných informací z výzkumu, potvrdil.

Zjištění z otázky č. 2 autorku překvapilo především z toho důvodu, že podle odpovědí na první otázku, kde více než polovina z respondentů zná zvyky z historie své kultury, pouze 35 % dotazovaných Romů tyto zvyky také dále dodržuje. Z respondentů, které zvyky znají, je tedy dodržuje jen něco málo přes polovinu z nich. Je zajímavé, že pokud zvyky znají a v rodině si je vyprávějí, že je také nedodržují. Toto zjištění je důkazem toho, že i přes ústní předávání zvyků a tradic romské kultury, tradiční romská kultura upadá a postupně se vytrácí. Ti respondenti, kteří některé ze zvyků stále dodržují, o nich hovoří s láskou a jsou hrdí, že Romové takové zvyky mají.

Přepis odpovědi 4: „Ano, např. u nás se dodržuje, že když je žena těhotná, tak ji všichni hlídají, aby koukala jen na hezké věci a dáváme jí jíst vše, o čem se jen zmíní. Také si pamatuji, že když jsem byl malý, tak se moje babička vždy ráno ptala, co se komu zdálo a pak nám všem naše sny vysvětlila. Když babička zemřela, tak tuto úlohu převzala po babičce moje maminka a tento zvyk dodržujeme dodnes, dokonce i moje žena se naučila vykládat sny a teď je mně a našim dětem vykládá i ona, a když přijdeme k rodičům, tak je vyloží i moje maminka. A také při smrti někoho z rodiny se u nás vždy zakrývala zrcadla a večer se sedělo, povídalo se, ale nesmělo se zpívat. To je asi vše, co ještě dneska naše rodina dodržuje.“ (muž, 29 let).

Přepis odpovědi 5: „U nás se nejvíce dodržují zvyky, které se vztahují k pohřbu. Před pohřbem se minimálně 2 – 3 dny vartuje (oslavuje se duše zemřelého), po pohřbu 1 – 2 dny se koná oslava pro pokojný odchod mezi své předky. Ale také ještě stále dodržujeme i zvyky na svatbách. Při svatbě se nevěstě při svatebním tanci zavěšují cennosti a ženich by měl být ‚zapřažen‘ za vůz a táhnout nevěstu k oltáři. Někteří zase pro změnu musí přijít pro nevěstu k ní domů a předvést tanec společně s požehnáním. A také, alespoň já, věřím, že se

těhotná žena nesmí dívat na zvířata a ošklivé lidi a to z toho důvodu, že ten, na koho se podívá, bude mít vliv na vizáž dítěte po narození – bude vypadat jako on. A snům, těm se stále věří, těm věří celá moje rodina i okolí.“ (muž, 35 let).

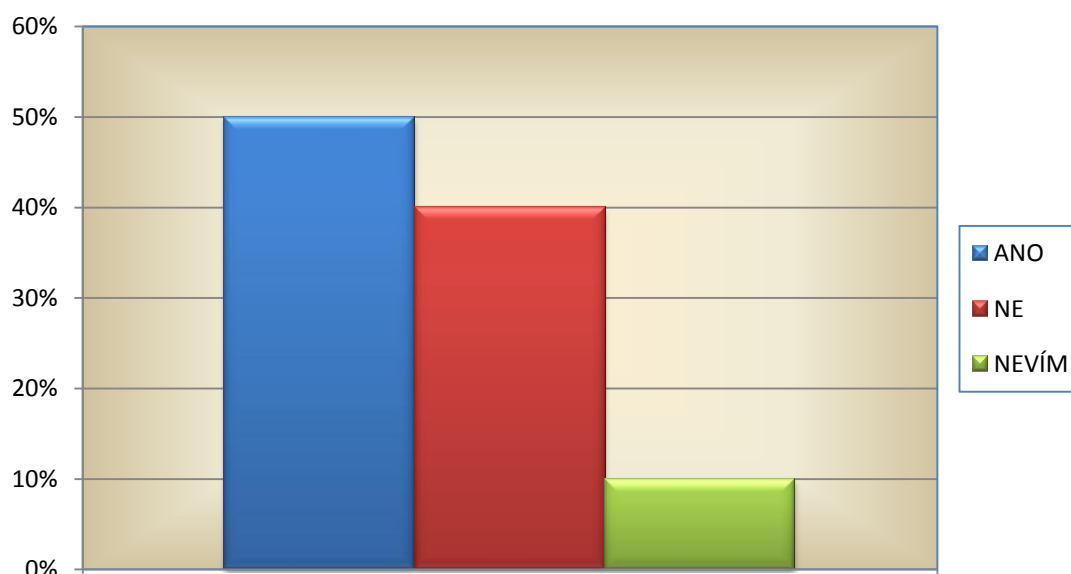
Je zajímavé, ale pochopitelné, že ti respondenti, kteří romské zvyky také dodržují, dodržují jen ty zvyky, které zmínili v první otázce jako ty, které znají, tj. dodržované zvyky jsou naprosto totožné s těmi, které Romové znají.

Jak již bylo řečeno, tak mezi respondenty, kteří některé ze zvyků a tradic znají, byli tací, kteří je znali pouze z vyprávění nebo z raného dětství a dnes si již jejich rodina žádné nedochovala.

Jedna z podotázek také byla, zda převzali dotazovaní některé zvyky od většinové společnosti, na což většina odpovídala, že neví, protože si nejsou jisti, zda zvyky a tradice, které dodržují, byly dříve neromské. Respondenti se v několika případech sešli v odpovědi, že byl převzat především jazyk, způsob života či ošacení. Toto však nelze zařadit mezi zvyky a tradice, zde se jedná o integraci do většinové společnosti, která ale následně ovlivňuje, autorkou zjišťovaný postoj Romů k *tradiční romské kultuře*.

V následující otázce se již autorka zaměřila na problematiku týkající se vlivu dodržování romských zvyků a tradic na praktický život Romů a jejich soužití s většinovou společností.

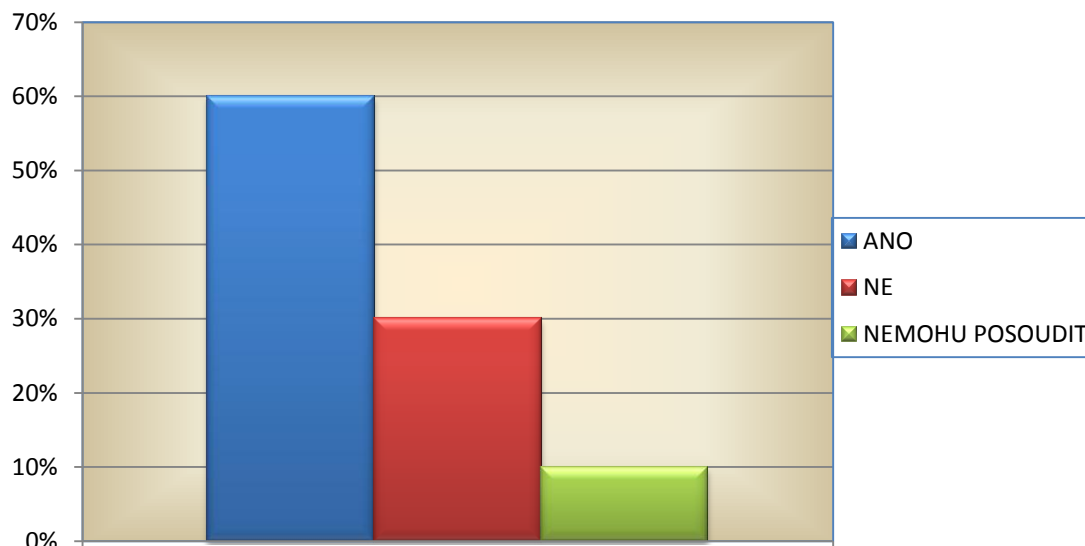
Podotázka č. 3.1 – Přikládáte dochovaným tradicím nějaký význam i pro praktický život?

Graf 5 – Význam tradic pro praktický život Romů

V otázce č. 3 a konkrétně podotázce č. 3.1 autorka zjišťovala, zda vnímají Romové nějaký význam dochovaných tradic pro jejich praktický život. Polovina z respondentů uvedla, že podle jejich názoru dochované tradice jistý význam pro praktický život mají. Nutno však podotknout, že tento význam vnímají spíše jako negativní. Negativní vliv vidí především v tom ohledu, že většinová společnost jejich zvyky a tradice odmítá a následkem tohoto odmítání je mnohdy špatné soužití, které může vyústit až v diskriminační postoje většinové společnosti nebo také až k sociálnímu vyloučení. K významu tradic a zvyků, tentokrát však z opačné strany, tedy z důvodu jejich úpadku, se dostáváme také v podotázce č. 3.2. Zde se respondenti shodují v tom názoru, že nyní chybí mladým Romům respekt vůči starším, soudržnost, vedení k vytyčeným cílům aj. Lze tedy zhodnotit význam zvyků a tradic, ať už se dodržují či nikoli, jako negativní. V jednom případě staví Romy do odmítavé pozice ze strany většinové společnosti a v druhém případě pak bourá původní, tradiční význam romské rodiny.

Otázka č. 4 – Domníváte se, že mohou být zvyky a tradice romské komunity brány jako určitá bariéra s většinovou společností? Jak z pohledu Romů, tak i většinové společnosti.

Graf 6 – Zvyky jako bariéra v integraci Romů s většinovou společností

V poslední otázce rozhovoru autorka zjišťovala možné problémy v soužití Romů s většinovou společností na základě dodržování romských zvyků a tradic. Zde narážíme na poslední, tedy třetí předpoklad. V předpokladu č. 3 autorka předpokládá, že minimálně 50 % dotázaných Romů vnímá tradice a zvyky jako bariéru v integraci s většinovou společností. Tento předpoklad, se na základě rozhovoru se zástupci menšinové komunity také potvrdil. Výsledky tohoto šetření lze vidět v grafu 6.

Mezi respondenty se našli dva, kteří odpověděli, že neví, protože jsou již zcela začleněni do většinové společnosti. Tito respondenti se sice považují za Romy, avšak nedodržují, a dokonce ani neznají zvyky a tradice romské komunity. Oba dotázaní mají ve svém okolí především většinovou společnost, a tak tento

okruh problematiky nemohou posoudit. Každý z respondentů je v jiné věkové kategorii (22 a 43 let).

Nejvíce respondentů, tj. 60 %, se domnívá, stejně jako autorka, že romské zvyky a tradice mohou mít vliv na soužití s většinovou společností. Bariéry, které vznikají na základě zvyků a tradic, Romové určují především z toho důvodu, že vnímají tlak většinové společnosti, která chce, aby se Romové přizpůsobili a tím zcela opomenuli svou kulturu. V této kategorii odpovídali Romové všech věkových skupin.

Přepis odpovědi 6: „Ano, ze strany většinové společnosti z toho důvodu, že chtějí, abychom my, Romové, žili jako většinová společnost a na 100 % se ztotožnili s jejich kulturou. Ze strany Romů, ale také protože ti staří chtějí žít tak, jak to znají z dětství, tedy tradičně, a pokud je většinová společnost proti a dává to najevo, tak někteří, i když nechtějí, se přizpůsobí a druzí se naopak ve své kultuře utvrdí a dodržují ji ještě více a ve více ohledech.“ (muž, 22 let). Tento názor se shoduje s teoretickou částí, kde v kapitole číslo 5 autorka zmiňuje příčiny sociálního vyloučení Romů na základě *romipenu*. Jak již bylo v teoretické části řečeno, tak *romipen* lze brát jako příčinu sociálního vyloučení dokonce ze dvou pohledů, kde jedním z nich je právě diskriminační postoj Neromů vůči romské kultuře, čímž Romy ucelují v jejím dodržování.

V opačném pohledu na věc, tedy takovém, kdy Romové zvyky a tradice za bariéru v soužití s většinovou společností nepovažují, se respondenti domnívají, že jejich dodržování, nebo spíše nedodržování může mít vliv v jiném ohledu romského života. Tuto odpověď volili především zástupci z mladších dotazovaných Romů.

Přepis odpovědi 7: „Myslím, že to nemůže být bráno jako nějaká bariéra, naopak si myslím, že kdyby to bylo jako dřív, že by se zvyky více dodržovaly a mladí by poslouchali rodiče a vážili si jich, tak by na tom byli určitě líp, co se týče lidských hodnot.“ (žena, 41 let).

Přepis odpovědi 8: „Z pohledu mého by v podstatě tradice a zvyky romské společnosti neměly vadit nikomu. Chyba je, že je nikdo nedodržuje. Důvodem je, že majoritní společnost potlačila jazyk, způsob obživy (řemeslnictví, ne krádeže = za krádež vždy nejstarší Rom v osadě vyčlenil zloděje z komunity

pryč) a pro majoritu je nepochybně těžké pochopit hlučného souseda, když navíc jeho zvyky jsou dost „jednoduché“. Podle mě bariéry způsobují jiné aspekty než zvyky a tradice.“ (muž, 18 let).

Z odpovědí je patrné, že někteří respondenti sice vnímají dodržování či naopak nedodržování tradičních zvyků a tradic jako jistý problém, avšak nikoli v soužití s většinovou společností ale v soužití mezi Romy.

10 Shrnutí průzkumu

Hlavním cílem předložené bakalářské práce bylo představit základní informace o *tradiční romské kultuře*, zejména tradičních zvycích a následně zjistit, zda se alespoň některé ze zvyků a tradic dochovaly, či nikoli. Tuto skutečnost autorka zjišťovala také v rámci sociální práce. Autorka tedy v první řadě zjišťovala znalost a dodržování zvyků a tradic romské kultury a následně pak vliv na soužití s většinovou společností či sociální vyloučení samotných Romů.

Závěrem lze zhodnotit průzkum jako úspěšný z pohledu nalezení odpovědí na stanovené průzkumné otázky. Získáním dostatečného množství respondentů, kteří odpovídali na otázky, si také mohla autorka ověřit pravdivost svých tvrzení. Ze tří předpokladů se autorce potvrdily dva a to předpoklad 2 a 3.

Znalost jednotlivých romských tradic a zvyků byla nižší než očekávaná, ale přesto relativně vysoká (to znázorňuje nepotvrzený předpoklad 1). Ze všech 20 respondentů zná alespoň některé z jednotlivých oblastí 60 % z nich. Pouze ale 7 tj. 35 % z respondentů tyto zvyky zná z vlastních zkušeností a nejen z vyprávění od rodičů, či dokonce prarodičů (zde se předpoklad 2 potvrdil). V poslední části rozhovoru autorka zjišťovala názor na problematiku soužití s většinovou společností na úkor romských zvyků a tradic. Zde opět 60 % dotazovaných Romů vyjádřilo názor, že z jejich pohledu romské zvyky a tradice způsobují určité bariéry (v tomto ohledu se autorce i předpoklad 3 potvrdil).

Mnoho zdrojů (literárních i internetových) poukazuje na mnoho zajímavých romských tradic a zvyků, které autorka také použila pro vytvoření teoretické části této práce. Bohužel již není mnoho Romů mezi vybranými

respondenty, kteří by tyto informace znali. Autorka se domnívá, že mezi staršími generacemi je stále ještě dost Romů, kteří zmíněné zvyky a tradice znají a dodržují je, nebo alespoň dodržovali. Je však jisté, že se dochovala pouze část z romské kultury. Vzhledem ke stále se zvyšujícímu počtu plně začleněných Romů, je tedy určitě obtížné romskou kulturu předávat z generace na generaci.

Pomocí průzkumu mezi romskou menšinou mohla autorka doplnit bakalářskou práci o další tradice, které romští respondenti dodržují, ale v použité literatuře na ně nenarazila nebo je původně pro práci nevyužila.

Průzkumem autorka došla k závěrům, že *tradiční romská kultura*, je jedním z hlavních důvodů sociálního vyloučení mezi vybranými jedinci romské komunity a to i v případě striktního dodržování *tradiční romské kultury*, částečného dodržování nebo i jejího vyřazení ze současného života. Sociálně vyloučení jedinci se do této pozice dostávají na základě dodržování jistých norem, které romská populace považuje za správné a přirozené, ale většinovou společností jsou vnímány jako nepřijatelné. Romové, kteří jsou sociálně vyloučení, mají především odpírávý postoj ke vzdělání, práci a autoritám. Mnohdy mají špatné návyky ohledně čistoty či materiálních hodnot. Bohužel i přesto, že některé romské rodiny již své původní tradice nedodržují, často se nedokážou ani plně začlenit do většinové společnosti. Zde se již dostáváme k předsudkům vůči Romům, které brání většinové společnosti přijmout Romy plně mezi sebe.

Na základě zjištění získaných pomocí průzkumu se také naskytá otázka, jak by měl sociální pracovník přistupovat k rozdílům v kultuře? Dle autorčina názoru se jedná především o individuální přístup k jedincům či rodinám, do kterých sociální pracovník dochází. Velmi důležitá je vysoká informovanost a znalost pracovníka tradiční romské kultury a to především z toho důvodu, aby ji za určitých okolností nevnímal např. jako formu odmítání či nechuti začlenit se do většinové společnosti, nebo vyřešení stávajícího problému.

ZÁVĚR

Tématem předložené bakalářské práce je romská kultura. Toto téma zahrnuje velké množství informací, a proto se autorka zaměřila především na *tradiční romskou kulturu*, její zvyky a tradice. Hlavním cílem této práce bylo vyhledat a interpretovat informace o již zmíněné *tradiční romské kultuře* a následně zjistit, jaký vztah mají vybraní romští respondenti k tradicím a zvykům své kultury a zda se nějaká část dochovala mezi dnešními generacemi Romů. Druhým důležitým cílem práce bylo od respondentů zjistit, zda z jejich pohledu lze vnímat romské zvyky a tradice jako jistou překážku v integraci a soužití s většinovou společností.

Při vypracování práce se autorka opírala především o literaturu autorů Lackové, Říčana, Horváthové, Navrátila a dalších významných autorů. Knihy těchto autorů se zabývaly problematikou romských menšin. Některé pak konkrétněji popisovali právě tradiční zvyky a tradice romské komunity. Pro práci využila informací z knih od zmíněných autorů, ale také využila internetové zdroje. V teoretické části je popsána *tradiční romská kultura*, její historie, konkrétní zvyky, ale také možný dopad na sociální fungování romských jedinců ve většinové společnosti. Nedílnou součástí teoretické části je také *Národnostně menšinová politika* a instituce (státní i nestátní), které se romskou problematikou zabývají v České republice.

Pro zpracování empirické části bakalářské práce autorka oslovila romské studenty ve věku od 18 do 43 let věku ze severu Čech, aby získala potřebné informace pro vyhodnocení svého šetření. Pro získání potřebných informací použila metodu dotazování s technikou kvalitativního polostrukturovaného rozhovoru a následného kvantitativního vyhodnocení, tj. smíšeného průzkumu. Při rozhovoru autorka využívala předem připraveného seznamu otázek i s podotázkami, na které respondenti odpovídali nejprve uzavřenými odpověďmi, které následně mohli rozšířit dle svých znalostí. Na základě vyhodnocení provedeného průzkumu autorka zjistila, že romské zvyky a tradice sice zná relativně vysoký počet respondentů (tj. 12 z 20 respondentů), ale již málo z nich je

i nadále dodržuje (tj. 7 z 20 respondentů). V druhé polovině empirické části se autorka zaměřila na získání odpovědí pro druhý cíl bakalářské práce a tedy, zda Romové vnímají zvyky a tradice jako bariéru v soužití s většinovou společností. Zde jsme se dozvěděli, že toto mínění má poměrně vysoké množství respondentů (tj. 12 z 20 respondentů).

NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Po zhodnocení získaných informací a jejich porovnání s předpoklady autorka navrhuje dvě možná řešení, jak zmírnit bariéry vznikající na základě romských zvyků a tradic. Každé z navrhovaných řešení závisí především na přístupu všech zúčastněných osob. První řešení, které ale autorka neshledává jako nejvíce vhodné, je maximální přizpůsobení Romů většinové společnosti a tím se zcela vzdát své romské kultury. Autorka se domnívá, že tuto variantu by uvítali především jedinci většinové společnosti, avšak jak již bylo řečeno, autorka toto neshledává jako nejlepší možné řešení a to především z důvodu ztráty vlastní identity Romů, která, dle výzkumu, je pro život Romů nezbytná. Druhou variantou možného řešení je pak kombinace spolupráce obou kultur, tedy jak romské, tak i většinové. Toto navrhované řešení vychází právě ze zjištění z průzkumu. Od romské menšiny by se v této variantě řešení jednalo o předávání vlastní kultury z generace na generaci tak, aby každý Rom znal a dodržoval tradiční romské zvyky a tradice. Jak autorka zmínila v teoretické části a také následně potvrdila i v empirické, dodržování tradiční romské kultury udržuje dobré vztahy mezi Romy samotnými, zvyšuje úctu ke starším a vlastní rodině. Tímto by se mohla minimalizovat např. kriminalita a to právě ze zmíněného důvodu úcty k vlastní rodině. Naproti tomu by byla však nutná také spolupráce ze strany většinové společnosti. K tomuto se vztahuje zjištěný fakt, že právě většinová společnost nepřijímá romskou kulturu, odmítá ji a tím pádem také i samotné Romy. Pro změnu takového vnímání Romů většinovou společností autorka navrhuje informovat většinovou společnost o romských zvycích a tradicích natolik, aby ji většinová společnost měla dostatečně v povědomí. Autorka se domnívá, že pokud by většinová společnost o romské kultuře věděla více, pokusila se ji respektovat a neodmítala ji, mohlo by se soužití s romskou menšinou zlepšit. Pro tuto verzi zlepšování vztahů Romů s většinovou společností je však, jak již bylo řečeno, zapotřebí oboustranné spolupráce. Toto řešení lze postupně realizovat za pomoci sociální práce a to především uplatňováním kombinace dvou antiopresivních přístupů sociální práce a vyzdvihnutím jednoho

z přístupů sociálního pracovníka ke klientům menšinové společnosti. Autorka se domnívá, že propojením menšinového přístupu a kulturního pluralismu a jeho následné vyšší propagace sociálními pracovníky, by bylo možné dosáhnout lepších výsledků v soužití menšinové a většinové společnosti. Jak již bylo řečeno, kulturní pluralismus zastává politiku multikulturalismu, tj. usiluje o zachování osobitých kulturních tradic dané menšiny a tím se snaží o přijetí kulturní různorodosti. Pokud se tedy tento přístup kulturního pluralismu spojí s názorem menšinového přístupu, a to, že by se měly brát více v úvahu názory jedinců menšinové komunity, a zároveň s přístupem sociálního pracovníka tzv. spojenectvím, které se snaží o vzájemné porozumění mezi menšinovou a většinovou společností, pak lze předpokládat možné pozitivní změny v soužití Romů a většinové společnosti.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- AKTUALNE.CZ. 2009. *Zpráva o stavu romských komunit v České republice za rok 2008*. [online]. Dostupné z: <http://aktualne.centrum.cz/domaci/clanek.phtml?id=642939#zavery>
- BAKALÁŘ, P., 2004. *Psychologie Romů*, 1. vyd. Praha : Votobia. ISBN 80-7220-180-8
- ČERNÁ, M. et al., 2000. *K počátkům romských dějin*. In: *Černobílý život*. Praha : Gallery. ISBN 80-86010-37-6
- DAVIDOVÁ, E., 2004. *Romano drom = Cesty Romů : Změny v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku*, 2. přep. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0524-5
- DROGY-INFO. *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog v ČR v roce 2010*. [online][cit. 2011-11-18]. Dostupné z: http://www.drogy-info.cz/index.php/publikace/vyrocní_zpravy/vyrocní_zprava_o_stavu_ve_věcech_drog_v_cr_v_r_2010
- FRASER, A., 1998. *Cikáni*, Praha : Lidové noviny. ISBN 80-7106-212-X
- HENDL, J., 2005. *Kvalitativní výzkum : základní metody a aplikace*. 1.vyd. Praha : Portál. ISBN 80-7367-040-2
- HOLEK, J., 2007. *Analýza romských komunit Libereckého kraje*. [online]. Krajský úřad Libereckého kraje. Dostupné z: http://www.kraj-lbc.cz/public/social/analiza_romskych_komunit_lk_d29248adec.pdf
- HORVÁTHOVÁ, J., 2002. *Kapitoly z dějin Romů*, Praha : Člověk v tísni. ISBN 80-7106-615-X
- JAKOUBEK, M., BUDILOVÁ, L., 2008. *Romové a Cikáni – neznámí i známí*. 1. vyd. Voznice : LEDA. ISBN 978-80-7335-119-9
- JAKOUBEK, M., HIRT, T., 2004. *Romové : kulturologické etudy*. Plzeň : Aleš Čeněk. ISBN 80-86473-83-X
- KENRICK, D., 2003. *Cikáni na cestě z Indie do Evropy*, 1. české vyd. Olomouc : Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0589-X
- LACKOVÁ, E., 2002. *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. 9.svazek. Praha : Triáda. ISBN 80-86138-47-X

- MANN, A.B., 1992. *Neznámí rómovia : Zo života a kultúry Cigánov-Romov na Slovensku*. Bratislava : ISTER SCIENCE PRESS. ISBN 80-900486-2-3
- MANN, A.B., 2001. *Romský dějepis*. 1. vyd. Praha : Fortuna. ISBN 80-7168-762-6
- MATOUŠEK, O., 2001. *Základy sociální práce*. 1.vyd. Praha : Portál. ISBN 80-7178-473-7
- MORAVEC, Š., 2005. *Nástin problému sociálního vyloučení romských populací*. In: *POLIS: PODPORA SOCIÁLNĚ-INTEGRAČNÍCH POLITIK A SLUŽEB*. [online]. [cit. 2011-10-20]. Dostupné z: http://epolis.cz/download/pdf/materials_85_1.pdf
- NAVRÁTIL, P., 2003. *Romové v české společnosti*, 1. vyd. Praha : Portál. ISBN 80-7178-741-8
- NEČAS, C., 1995. *Romové v České republice včera a dnes*. 3. dopl. vyd. Olomouc : vydavatelství UP. ISBN 80-7067-559-4
- RYCHETSKÝ, P., 2003. *Národnostně menšinová politika České republiky*. [online]. Praha : Sekretariát Rady vlády pro národnostní menšiny Úřadu vlády ČR. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/publikace/publikace_cestina_27_0803_1.pdf
- ŘÍČAN, P., 1998. *S Romy žít budeme-jde o to jak:dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*. 1. vyd. Praha : Portál. ISBN 80-7178-250-5
- ŘÍČAN, P., 2004. *Cesta životem*. Praha : Portál. ISBN 80-7178-829-5
- SOUKUP, V., 2000. *Přehled antropologických teorií kultury*. 2. vyd. Praha : Portál. ISBN 80-7178-929-1
- SOULIS, G.C., 1998. *Romové v Byzanci*, ed. M. Hübschmannová, Praha : Indologický ústav FF UK. ISBN neuvedeno
- SRNM.CZ. 2009. *Jak se u rodičů v romských rodinách vyvíjí postoj ke vzdělání vlastních dětí?*. [online]. Dostupné z: <http://www.srnm.cz/rh/2009/RH1609.pdf>
- TYLOR, E.B., 1958. *Primitive Culture*. New York : Harper Torchbooks. ISBN 978-1-108-01752-7
- UNUCKOVÁ, M., 2007. *Žijí mezi námi : historie a současnost Romů*. Vyd. v rámci projektu Romcentrum. Karviná : Sdružení Romů severní Moravy. ISBN 978-80-239-9286-1

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 – Otázky k rozhovoru

Příloha 1 – Otázky k rozhovoru

Věk:

Pohlaví:

Dosažené vzdělání:

Výzkumné otázky

1 – Znáte nějaké zvyky z historie své kultury?

1.1 – Znáte zvyky týkající se dospívání romských dívek? (Jaké?)

1.2 – Znáte zvyky, které Romové dodržovaly při zasnubách či svatbách?

Takové, které se liší od zvyků, které dodržuje česká komunita? (Jaké?)

1.3 – Znáte zvyky či tradice, které dodržovaly romské ženy po dobu těhotenství a po porodu? (Jaké?)

1.4 – Víte, jaké tradice se, v romské komunitě, vztahovaly ke snům? (Jaké?)

1.5 – Jaké tradice dodržovaly, či dodržují Romové při úmrtí člena romské komunity?

1.5.1 – Víte kdo, nebo co, je *MULO*?

2 – Dodržujete Vy, nebo Vaše rodina, zvyky z daných oblastí (dospívání dívek, zasnuby a svatby, těhotenství, sny či smrt a pohřby) dodnes?

2.1 – Pokud ano, jaké?

2.2 – Myslíte si, že jsou zvyky romské kultury, které zcela vymizely? (Jaké?)

2.2.1 – Znáte některé zvyky, které jste Vy, nebo Vaše rodina, dříve dodržovali a dnes jsou již nahrazeny jinými zvyky, např. od většinové společnosti?

2.3 – Přijal jste Vy, nebo Vaše rodina, nějaké zvyky od většinové společnosti? (Jaké?)

2.3.1 – Pokud ano, domníváte se, že některé z Vámi přijatých zvyků od většinové společnosti, mají vliv na Vaše sociální postavení, soužití s většinovou společností, popř. sociálním vyloučení romských jedinců (ve Vaší rodině)?

3– Myslíte si, že se dochovala *tradiční romská kultura* dodnes?

3.1 – Pokud ano, přikládáte dochovaným tradicím nějaký význam i pro praktický život (např. důsledky jejich dodržování, pozitiva X negativa)?

3.2 – Jestliže se domníváte, že *tradiční romská kultura* upadá, či zcela vymizela, má tedy podle Vás vliv na životy současné romské populace?

3.2.1 – Pokud ano, tak jaký je ten daný vliv (v jakém ohledu)?

4 – Domníváte se, že mohou být zvyky a tradice romské komunity brány jako určitá bariéra s většinovou společností? Jak z pohledu Romů, tak i většinové společnosti.